Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Τμήμα Θεολογικών Σπουδών

Ονοματεπώνυμο: Άγγελος Ζαλαχώρης

Μεταπτυχιακή εργασία με θέμα:

«Ισλάμ: ιστορική και θεολογική προσέγγιση»

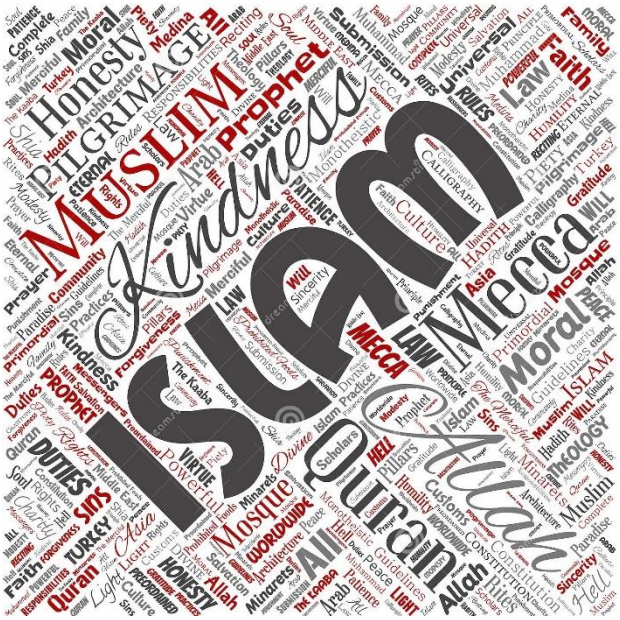

Καθηγήτρια: κ. Αφροδίτη Κουτρουμπέλη

ΠΑΦΟΣ 2019

«Ισλάμ: ιστορική και θεολογική προσέγγιση»

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Τμήμα Θεολογικών Σπουδών

Ονοματεπώνυμο: Άγγελος Ζαλαχώρης

Μεταπτυχιακή εργασία με θέμα:

«Ισλάμ: ιστορική και θεολογική προσέγγιση»

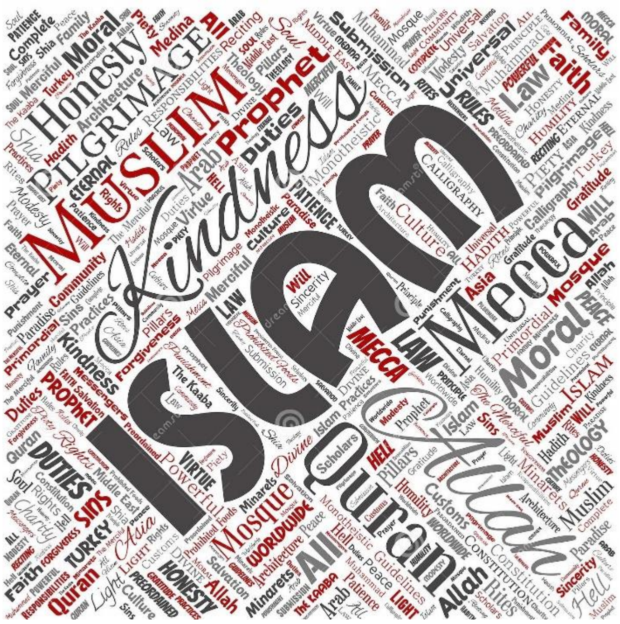

Καθηγήτρια: κ. Αφροδίτη Κουτρουμπέλη

ΠΑΦΟΣ 2019

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία στοχεύει στη μελέτη των πτυχών του ισλαμικού κόσμου. Ο λόγος που με ώθησε ώστε να επιλέξω αυτό το θέμα ήταν το ενδιαφέρον που μου προκλήθηκε κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών για τον αραβικό κόσμο. Ο αραβικός κόσμος έχει αρκετά έντονα χαρακτηριστικά, όπως είναι η γλώσσα, η κουλτούρα και φυσικά η θρησκεία του Ισλάμ. Μέχρι τη στιγμή εκείνη δεν είχα ασχοληθεί ιδιαίτερα με το Κοράνιο και τις διδασκαλίες του, όμως η παρούσα εργασία μου έδωσε τη δυνατότητα να το διαβάσω και να τεκμηριώσω αυτά που γράφω με στίχους του Κορανίου.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να εκφράσω θερμές ευχαριστίες στη σύμβουλο καθηγήτριά μου, κ. Αφροδίτη Κουτρουμπέλη για τη συμπαράσταση και την επιστημονική της καθοδήγηση κατά την εκπόνηση της εργασίας μου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με τον τρόπο τους με ενίσχυσαν προκειμένου να καταφέρω να ολοκληρώσω την εργασία μου.

Άγγελος Ζαλαχώρης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος…… 4

Περιεχόμενα……5

Εισαγωγή…… 7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

-Έννοιες «Ισλάμ», «Κοράνιο» και «Αλλάχ»…… 10

1. Ο όρος «Ισλάμ»…… 10
2. Ο όρος «Κοράνιο»…… 11
3. Ο όρος «Αλλάχ»…… 13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

-Η ζωή του Μωάμεθ και η γέννηση του Ισλάμ: ιστορική αναδρομή…… 15

1. Περιγραφή του Ισλάμ…… 22

α) Τα χαρακτηριστικά της ισλαμικής κοινωνίας…… 22

β) Βασικές θεολογικές αρχές του Ισλάμ…… 25

γ) Θεμελιώδεις πηγές του Ισλάμ…… 28

i) Κοράνιο και βασικές διδασκαλίες…… 29

ii) Σούννα…… 30

δ) Επιδράσεις από διάφορες θρησκείες…… 31

ε) Γιορτές του Ισλάμ……34

2. Σουννίτες και Σιίτες…… 38

3. Η γυναίκα στο Κοράνι και ο ισλαμικός φεμινισμός…… 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

1. Το πολιτικό Ισλάμ και η αναζήτηση της επικράτησης της ισλαμικής δικαιοσύνης…… 47

2. Χριστιανισμός – Ισλάμ: θεολογική προσέγγιση…… 50

α) Ο άνθρωπος και η πτώση του…… 50

β) Η θέση του Ιησού Χριστού…… 51

γ) Η θέση του Αγίου Πνεύματος, του Θεού και της Παναγίας…53

δ) Η Αποκάλυψη του Θεού…… 54

ε) Η ύπαρξη αγγέλων…… 55

3. Η εξάπλωση του Ισλάμ…… 57

Συμπεράσματα…… 59

Βιβλιογραφία…… 61

Εισαγωγή

Το Ισλάμ είναι από τις νέες θρησκείες που όλο και περισσότεροι άνθρωποι αφοσιώνονται και θεωρείται μια από τις μεγαλύτερες θρησκείες του σύγχρονου κόσμου. Οι μουσουλμάνοι υπολογίζονται γύρω στους 700.000.000, οι οποίοι μάλιστα ζουν αρκετοί στο Πακιστάν, τα Βαλκάνια, την Αφρική, την Ινδία, το Μπανγκλαντές, την Ινδονησία, την Τουρκία, τη Νοτιοανατολική Ασία, το Ιράν, το Αφγανιστάν, τη Ρωσία και τις Αραβικές χώρες κ.α[1].

Το κήρυγμα του Μωάμεθ ήταν φανερά επηρεασμένο από τον Χριστιανισμό. Το κήρυγμά του έπαιξε σημαντικό ρόλο σε όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής των πιστών. Μετά τον θάνατό του, οι πιστοί χωρίστηκαν σε δύο κλάδους, τους Σουννίτες και τους Σιίτες[2]. Η βασική τους διαφορά, όπως θα αναφερθεί και παρακάτω, είναι ότι οι Σουννίτες αποδέχονται ως διάδοχο του Μωάμεθ και αποκλειστικό εκπρόσωπο του Θεού τον χαλίφη, ενώ οι Σιίτες τον Ιμάμη.

Στις τοπικές κοινωνίες το θρησκευτικό στοιχείο είναι έντονο και μέσα από το Κοράνι προκαθορίζεται η θέση της γυναίκας. Σύμφωνα με το Κοράνι, η γυναίκα είναι ίση με τον άνδρα ενώπιον του Θεού. Όμως κατά την ισλαμική παράδοση, η δομή της κοινωνίας παραμένει πατριαρχική και ο άντρας παρουσιάζεται προστάτης της οικογένειας και της γυναίκας.

---

[1] Δημητρίου Δρίτσα, Δημητρίου Μόσχου. & Στυλιανού Παπαλεξανδρόπουλου. *Χριστιανισμός και θρησκεύματα: Β' Λυκείου*, Αθήνα: Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, σ. 242.

[2] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 9, 122, Αθήνα 1965.

Το Ισλάμ αποτελεί μια από τις κυρίαρχες μονοθεϊστικές θρησκείες του κόσμου. Ιστορικά εμφανίστηκε μετά τον Ιουδαϊσμό και τον Χριστιανισμό. Η δομή των μουσουλμανικών κρατών έως και σήμερα βασίζεται κατά ένα μεγάλο μέρος στις ιερές πηγές του Ισλάμ. Όλοι οι τομείς της ζωής των μουσουλμάνων καθορίζονται από αυτές.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι το Ισλάμ και συγκεκριμένα η ιστορική και θεολογική προσέγγιση της θρησκείας αυτής. Πιο συγκεκριμένα, θα εστιάσουμε σε όλα τα βασικά θεολογικά γνωρίσματα του Ισλάμ και στην ιστορική αναδρομή της γέννησης του Ισλάμ μέσα από τον Μωάμεθ.

Στο πρώτο και εισαγωγικό κεφάλαιο θα αποδώσουμε μια σαφή ερμηνεία για τις έννοιες «Ισλάμ», «Κοράνιο» και «Αλλάχ», ώστε παρακάτω να μπορεί να γίνει μια σύγκριση στοιχείων του Ισλάμ με τον Χριστιανισμό. Θα αναφερθεί η ζωή του Μωάμεθ, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο γεννήθηκε το Ισλάμ. Στη συνέχεια, θα επισημάνουμε τα χαρακτηριστικά της ισλαμικής κοινωνίας και τις θεμελιώδεις πηγές του Ισλάμ, οι οποίες αποτελούνται από το Κοράνιο και τη Σούννα.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα επισημανθούν οι βασικές θεολογικές αρχές του Ισλάμ, ώστε να γίνουν φανερές οι θρησκείες από τις οποίες δέχτηκε επιδράσεις το Ισλάμ, και αυτές δεν είναι άλλες από τον Χριστιανισμό και τον Ιουδαϊσμό.

Πέρα από αυτά, οι πιστοί του Ισλάμ διακρίνονται σε Σουννίτες και Σιίτες, τους οποίους θα τους αναφέρουμε παρακάτω αναλυτικά. Στο επόμενο κεφάλαιο θα τονιστεί η θέση της γυναίκας στο Κοράνι και το πολιτικό Ισλάμ.

Στο προτελευταίο κεφάλαιο θα γίνει θεολογική σύγκριση του Ισλάμ με τον Χριστιανισμό με τα όσα στοιχεία έχουν

προαναφερθεί και θα τονιστούν κάποια σημεία, όπως για παράδειγμα η πτώση του ανθρώπου και η προπατορική αμαρτία, η αποκάλυψη του Θεού και η πίστη στους αγγέλους. Τέλος, στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας θα γίνει μια αναφορά στην εξάπλωση του Ισλάμ τις τελευταίες δεκαετίες στις διάφορες χώρες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Έννοιες «Ισλάμ», «Κοράνιο» και «Αλλάχ»

1.1 Ο όρος «Ισλάμ»

Ο όρος Islam είναι απαρέμφατο του ρήματος alsama, και δηλώνει την υποταγή, την αποδοχή. Τη λέξη αυτή χρησιμοποιούσαν οι έμποροι της Μέκκας κατά την προ-ισλαμική περίοδο. Γι' αυτό η έννοια αυτή έχει τη σημασία της απόλυτης υποταγής και αφοσίωσης στο Θεό και το θέλημά του. Επίσης, ο πιστός λέγεται μούσλιμ (muslim), όπου η έννοια αυτή προέρχεται από τη μετοχή του παραπάνω ρήματος και σημαίνει ότι το άτομο είναι απόλυτα υποταγμένο στο Θεό και στο θέλημά του[3].

Οι πιστοί της θρησκείας αυτής λέγονται μουσουλμάνοι ή ισλαμιστές. Πρώτοι «muslim» δηλαδή υποταγμένοι στο θέλημα του Θεού ήταν ο Μωάμεθ και οι οπαδοί του. Στην προσπάθειά τους να δείξουν ότι ήταν υποταγμένοι στον Θεό ακολουθούσαν τους κανόνες και τις συμβουλές του Κορανίου. Οι πιστοί επίσης ονομάζονται και Μωαμεθανοί, όμως δεν θέλουν να αποκαλούνται έτσι για να μην παραλληλίζεται με τους Χριστιανούς. Θεωρούσαν μάλιστα ότι άλλη σχέση έχει ο Ιησούς Χριστός με τους Χριστιανούς και άλλη ο Μωάμεθ με τους οπαδούς του[4].

---

[3] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη. *Το Ισλάμ στους βίους των Νεομαρτύρων*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, 2008, σσ. 13 – 14.

[4] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ.119.

Το «Ισλάμ» μπορεί να αποδοθεί και με άλλες λέξεις, όπως για παράδειγμα «Μωαμεθανισμός», «Ισλαμισμός» και «Μουσουλμανισμός». Οι έννοιες «Ισλάμ» και «κράτος» απέκτησαν ουσιαστική σχέση από τη στιγμή που ιδρύθηκε το ισλαμικό κράτος στη Μεδίνα το 622. Τα πρώτα στοιχεία που μετέτρεψαν την ισλαμική θρησκεία σε κρατική ήταν όταν ιδρύθηκε το πρώτο τέμενος του Ισλάμ και δημιουργήθηκε η πρώτη ισλαμική κοινότητα. Η θρησκεία εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλη την αραβική χερσόνησο και στη Μεσοποταμία.

Μάλιστα υπάρχει αναφορά ότι η ημισέληνος με το αστέρι αποτελεί σύμβολο της Τουρκίας και όχι του Ισλάμ. Ή ότι ακόμη το σύμβολο αυτό, η ημισέληνος, χρησιμοποιούνταν στα νομίσματα της βυζαντινής περιόδου, κατά τον σουλτάνο Σελήμ Α' τον 16ο αιώνα[5].

1.2 Ο όρος «Κοράνιο»

Το «Κοράνιο» είναι το ιερό βιβλίο, το οποίο αποτελεί το παλαιότερο και ανώτερο βιβλίο του Ισλάμ. Στα αραβικά Κοράνιο, «qur'an», σημαίνει «απαγγελία»[6]. Σύμφωνα με τους μουσουλμάνους, το Κοράνι δεν γράφτηκε από κάποιον άνθρωπο, αλλά είναι η αποκάλυψη του Θεού μέσω του αρχαγγέλου Γαβριήλ στον Μωάμεθ. Διάφορες αιρέσεις κατήγγειλαν ότι ένα τμήμα του Κορανίου διαγράφτηκε ή τροποποιήθηκε και επίσης ότι το Κοράνι γράφτηκε από τον νεστοριανό μοναχό Σέργιο, ο

[5] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ.119.

[6] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, *Το Ισλάμ στους βίους των Νεομαρτύρων*, ο.π., σ.41.

οποίος υπαγόρευε στον Μωάμεθ. Το Κοράνιο αποτελεί το τρίτο από τα έξι άρθρα της πίστεως ενός μουσουλμάνου[7].

Το κείμενο του Κορανίου περιλαμβάνει αποφθέγματα, ιστορίες και παραινέσεις. Τα αποφθέγματα αποτελούνται από ορισμούς κληρονομιάς, προσευχής, νηστείας, ποινικού δικαίου κτλ. Οι ιστορίες περιέχουν βιβλικό ιστορικό υλικό μαζί με παραινέσεις. Επίσης, περιέχουν θύραθεν υλικό και θρύλους ταλμουδικής ή χριστιανικής αποκρυφιστικής προέλευσης. Το τελευταίο τμήμα του Κορανίου αποτελείται από παραινέσεις, οι οποίες θέτουν ζητήματα εσχατολογικά, μετάνοιας και μονοθεϊσμού[8].

Το Κοράνιο, γνωστό και ως «Μητέρα της Βίβλου», χωρίζεται σε 114 κεφάλαια με 6.200 στίχους. Όσον αφορά την έκταση των κεφαλαίων παρατηρείται μια ανομοιομορφία. Αν εξαιρέσουμε το πρώτο κεφάλαιο όλα τα υπόλοιπα είναι τοποθετημένα από το μεγαλύτερο στο μικρότερο. Ο δημιουργός του Κορανίου είναι ο Θεός και ο Μωάμεθ βοήθησε στο να διαδοθεί το θέλημα του Θεού. Μέσα στο Κοράνιο αναφέρονται 26 ονόματα προφητών, αργότερα όμως γίνεται λόγος για 124.000 προφήτες[9].

Η γλώσσα του Κορανίου είναι η αραβική και θεωρείται ότι είναι πολύ δύσκολο να μεταφραστεί σε άλλες γλώσσες. Η καλύτερη έκδοση του Κορανίου είναι γραμμένη το 1923 στην Αίγυπτο. Ο πρώτο μεταφραστής του Κορανίου είναι ο αββάς

---

[7] Αλέξανδρου Παπαδερού, «Κοράνιον», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 7, 825, Αθήνα, 1965.
[8] Αλέξανδρου Παπαδερού, αυτόθι, σ. 826.
[9] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, *Το Ισλάμ στους βίους των Νεομαρτύρων, ο.π.*, σσ. 59 – 60.

Κλουνύ Πέτρος ο Αιδέσιμος του 12ου αιώνα[10]. Υπάρχει επίσης μετάφραση στα γερμανικά από τον Χέννινγκ, στα αγγλικά από τον Πάλμερ και στα ιταλικά από τον Μπονέλλι[11]. Το 1921 μεταφράστηκε και στα ελληνικά από τον Γεράσιμο Πεντάκη[12].

1.3 Ο όρος «Αλλάχ»

Οι μουσουλμάνοι έχουν ως Θεό τους τον Αλλάχ. Η ονομασία Αλλάχ προήλθε από τις ιουδαϊκές ή χριστιανικές πηγές και στην αρχή οι παγανιστές δήλωναν με την έννοια αυτή την πίστη τους στο Ανώτατο όν. Στα αραβικά «αλ-ιλάχ» σημαίνει «ο Θεός», οπότε στην αρχή η έννοια αυτή δεν συμβόλιζε κάποιο Θεό, αλλά δήλωνε κάθε ειδωλολατρική θεότητα. Επειδή όμως εκείνη την εποχή όλοι αποκαλούσαν τον Θεό τους ως «Αλλάχ», θεωρούσαν ότι όλοι έχουν τον ίδιο Θεό[13]. Ο «Αλλάχ» έχει άλλα 99 ονόματα, τα οποία αποδίδουν οι μουσουλμάνοι και περιγράφονται στο Κοράνιο και στη Σούνα. Μερικά από τα ονόματά του, σύμφωνα το Κοράνιο, είναι Παντογνώστης[14], Ελεήμονας, Γνώστης[15], Προστάτης[16], Δημιουργός[17], Παντοδύναμος, Πάνσοφος[18] όπως και πολλά άλλα.

---

[10] Ο αββάς Πέτρος ο Σεβάσμιος μετέφρασε στα λατινικά το Κοράνιο. Γεννήθηκε στη Γαλλία (1092 – 1156) και τον 12ο αιώνα αγιοκατατάχτηκε και δόθηκε το επίθετο Σεβάσμιος.
[11] Αλέξανδρου Παπαδερού, «Κοράνιον», ο.π., σ.826.
[12] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ.124.
[13] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σ. 20.
[14] Σουρα ελ – Χιτζρ 15: 25.
[15] Σουρα ελ – Σετζντε 32: 6.
[16] Σουρα ελ – Σουρα 42:9.
[17] Σουρα ελ – Σουρα 42: 11.
[18] Σουρα Φουσσιλετ 41: 12.

Κατά το Κοράνιο, ο δημιουργός του κόσμου είναι ο Αλλάχ, όπου παρουσιάζεται μάλιστα σαν καπνός και σαν σύννεφο. Δημιούργησε τα επτά στρώματα του ουρανού σε δύο μέρες και συμβουλεύει τους ανθρώπους να μην απομακρυνθούν από τον ίδιο τον Αλλάχ, γιατί έτσι απορρίπτουν την αποστολή τους που δεν είναι άλλη από την πίστη τους[19]. Όπως αναφέρεται και στο Κοράνιο ο άνθρωπος πλάστηκε από τον Αλλάχ τέλεια και με απόλυτη ακρίβεια[20]. Αν οι άνθρωποι απομακρυνθούν από αυτόν, τότε θα τους τιμωρήσει ο Αντ, τον οποίο παρομοιάζει με κεραυνό. Επισημαίνεται επίσης στο Κοράνιο ότι αυτοί που θα πιστέψουν στον Αλλάχ θα σωθούν, ενώ αυτοί που δεν θα τον λατρέψουν θα καούν στην κόλαση και θα μαρτυρήσουν για την πίστη τους και τις πράξεις τους[21].

[19] Σουρα Φουσσιλετ 41: 9 – 12.

[20] Σουρα ελ – Σετζντε 32:7.

[21] Σουρα Φουσσιλετ 41: 13 – 20.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ζωή του Μωάμεθ και η γέννηση του Ισλάμ: ιστορική αναδρομή

Η γέννηση της θρησκείας του Ισλάμ εξελίχθηκε με την θρησκευτική και πολιτική εξέλιξη του Μωάμεθ. Το όνομα «Μωάμεθ» σημαίνει «ο Ένδοξος»[22]. Ο Μωάμεθ είχε απορρίψει κάθε είδος πολυθεϊσμού και ήθελε να γνωρίσει ο ίδιος περισσότερα θρησκευτικά πράγματα, ώστε να οδηγήσει τους συμπατριώτες του στο σωστό δρόμο του Θεού.

Για τον βίο του Μωάμεθ μπορεί να αντλήσει κανείς πληροφορίες μέσα από το Κοράνιο. Γεννήθηκε γύρω στο 570 στη Μέκκα και πέθανε το 632 στη Μεδίνα. Ο πατέρας του λεγόταν Abdallah, ήταν φτωχός έμπορος και πέθανε σε ένα εμπορικό ταξίδι. Σε πολύ μικρή ηλικία έχασε τους γονείς του. Στη συνέχεια, την ανατροφή του Μωάμεθ την ανέλαβε ο παππούς του και έπειτα ο θείος του. Το πρώτο του επάγγελμα ήταν και οδηγός καμηλών[23]. Το 595 παντρεύτηκε μια πλούσια χήρα, ονόματι Χαντίτζια ή Χαντίτζα, η οποία μάλιστα ήταν δεκαπέντε χρόνια μεγαλύτερη του. Την αγαπούσε πολύ και ήταν πιστός μέχρι το θάνατό της. Μαζί απέκτησαν δυο γιους, οι οποίοι πέθαναν πρόωρα, και τέσσερις κόρες, από τις οποίες επέζησε μόνο η Φατιμά. Ήταν το πρώτο άτομο που πίστεψε στην αποστολή του και από την πρώτη στιγμή τον υποστήριξε. Πέρα από αυτά η χήρα βοήθησε αρκετά τον Μωάμεθ όχι με τα πλούτη,

---

[22] Ευαγγελίας Παντούσα, *Η θεοκρατία στο Ισλάμ*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2008, σ.13.
[23] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σσ. 113 – 114.

αλλά με τα πνευματικά της χαρίσματα. Έπειτα παντρεύτηκε άλλες οχτώ ή κατ' άλλους δώδεκα γυναίκες και η πιο σπουδαία από αυτές ήταν η Αϊσά. Όλες οι γυναίκες του Μωάμεθ, κατά το Ισλάμ, ονομάστηκαν «μητέρες των πιστών»[24].

Εκείνη την εποχή ο Μωάμεθ δούλευε ως έμπορος ταξιδιών, όπου τον βοήθησαν να διευρύνει τον πνευματικό του ορίζοντα[25]. Ο Μωάμεθ πήγαινε συχνά στο όρος Χίρα, το οποίο βρισκόταν κοντά στη Μέκκα για να προσευχηθεί. Ίσως να επηρεάστηκε από τους χριστιανούς μοναχούς, που όπως προαναφέρθηκε, τον είχαν φιλοξενήσει στα κελιά[26]. Γύρω στο 610 περίπου όπου ήταν σε μια σπηλιά σε κατάσταση ύπνωσης είδε σε όραμα τον άγγελο Γαβριήλ πάνω σε ένα άλογο, (Βαρράκ κατά την ισλαμική παράδοση)[27] και του ζήτησε να διαβάσει, ενώ εκείνος ήταν αναλφάβητος. Γι' αυτό ο άγγελος Γαβριήλ διάβαζε και ο Μωάμεθ επαναλάμβανε αποκαλύπτοντας με αυτόν τον τρόπο το Κοράνιο. Εκείνη η νύχτα αργότερα ονομάστηκε «Νύχτα της θείας Εντολής»[28] ή «Νυχτερινή Οδοιπορία». Εκείνο το βράδυ, ο Μωάμεθ ταράχτηκε και με τη βοήθεια της γυναίκας του ησύχασε. Τις επόμενες μέρες πάλι εμφανιζόταν μπροστά του ο άγγελος Γαβριήλ και του αποκάλυπτε μερικούς στίχους. Ο Μωάμεθ φοβήθηκε για λίγο, γιατί πίστεψε ότι ήταν μάντης και όχι προφήτης. Στην προϊσλαμική Αραβία υπήρχε η αντίληψη ότι τα καλά και τα κακά δαιμόνια αποτελούσαν έμπνευση για τους μάντεις και τους οραματιστές. Διαπίστωσε όμως αρκετά

---

[24] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σσ. 29 – 30.
[25] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ. 114.
[26] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σ. 30.
[27] Πήρε το όνομα Βαρράκ λόγω της ταχύτητάς του, σαν αστραπή. Βλ. Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., 114.
[28] Ευαγγελίας Παντούσα, *Η θεοκρατία στο Ισλάμ*, ο.π., σελ.18.

γρήγορα ότι δεν ήταν μάντης. Όσοι δεν ήταν μουσουλμάνοι αμφισβήτησαν την θεία προέλευση των οραμάτων του Μωάμεθ, ενώ αντίθετα οι μουσουλμάνοι δεν είχαν αμφιβολία[29].

Εκείνη την εποχή, ο Μωάμεθ άρχισε να μαθαίνει γραφή και ανάγνωση. Το 610 μάλιστα άρχισε το θρησκευτικό κήρυγμα. Η πρώτη που πίστεψε στο προφητικό του πνεύμα ήταν η γυναίκα του. Οι οπαδοί του Μωάμεθ ήταν στην αρχή μόνο οι φτωχοί, οι συγγενείς και οι φίλοι, με τους οποίους σχημάτισε θρησκευτική κοινότητα. Οι πρώτοι οπαδοί του δέχτηκαν διώξεις και κάποιοι από αυτούς κατέφυγαν στην Αιθιοπία, αφού για 10 χρόνια οι πλούσιοι έμποροι της Μέκκας ασκούσαν πιέσεις προς τη θρησκευτική κοινότητα του Μωάμεθ. Το 610 επίσης ο Μωάμεθ κατάφερε να συγκεντρώσει στη Μεδίνα 12 άτομα και την επόμενη χρονιά ακόμη πιο πολλούς, ώστε να δεχτούν το θρησκευτικό του κήρυγμα και να υποταχθούν στο θέλημα του Θεού. Ο Μωάμεθ θέλησε η έδρα της θρησκευτικής κοινότητας να μεταφερθεί στη Μεδίνα, όπου το 622 μεταφέρθηκε και ο ίδιος[30]. Το κήρυγμά του είχε τριπλό στόχο. Πρώτον ήθελε να διακηρύξει ότι υπάρχει ένας Θεός, δεύτερον να πείσει τους ανθρώπους να αναγνωρίσουν τον Θεό και, τρίτον, να καταδικάσει τον πολυθεϊσμό και την ειδωλολατρία[31].

Η αρχική ονομασία της πόλης ήταν Αιθρίβιον και έπειτα ονομάστηκε «Μεδίνα» που σήμαινε «η πόλη του Προφήτη». Η μεταφορά των μουσουλμάνων από τη Μέκκα στη Μεδίνα είναι γνωστή ως «Εγίρα», όρος που σημαίνει «μετανάστευση» και αποτέλεσε την αρχή της ισλαμικής χρονολογίας. Η

[29] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σσ. 30 – 31.
[30] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σσ. 114 – 115.
[31] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σ. 32.

συμπεριφορά του Μωάμεθ παρουσίασε μεγάλη αλλαγή κατά την παραμονή του στη Μεδίνα. Εκεί ανέπτυξε εκπληκτική πολιτική και στρατιωτική ευστροφία. Σύμφωνα με το όσα αναφέρθηκαν, γίνεται φανερό ότι ο Μωάμεθ είχε διπλωματικές ικανότητες και σαν πολιτικός κατάφερε να εκμεταλλευτεί τη φιλοδοξία των ανθρώπων και τη δίψα τους για ιδεαλισμό και αφοσίωση[32].

Το 624 ο Μωάμεθ ήθελε να αποκτήσει παραπάνω οπαδούς και έτσι κατέφυγε στη χρήση της βίας. Τότε ο Μωάμεθ θέλησε να δικαιολογήσει την παραβίαση της ιερής ανακωχής, όμως οι οπαδοί του συγκρούστηκαν με τους κατοίκους της Μέκκας. Έτσι, συμμετείχε στην πρώτη του μάχη, εν ονόματι «Badr», όπου και την κέρδισε. Κατά τους Βεδουίνους ο μήνας αυτός ονομαζόταν «ανακωχή του Θεού». Ένας μάλιστα από τους αιχμαλώτους είχε ρωτήσει τον Μωάμεθ για το ποιος θα φροντίσει τα παιδιά τους, αφού οι ίδιοι δεν θα είναι σε θέση και ο Μωάμεθ τους απάντησε «Το πυρ της κολάσεως» [33].

Το 625 ο Μωάμεθ και οι οπαδοί του ήρθαν ξανά αντιμέτωποι με τους Μεκκιανούς, οι οποίοι μάλιστα είχαν πολλούς τραυματίες. Παρ' όλα αυτά όμως μπόρεσαν να συγκεντρωθούν και πάλι στη Μεδίνα και να στραφούν εναντίον της δεύτερης φυλής των Εβραίων, όπου και δόθηκε διαταγή εξόρισης. Το 627 οι Μεκκιανοί με τη βοήθεια των Βεδουίνων προσπάθησαν να πολιορκήσουν τη Μεδίνα χωρίς όμως αποτέλεσμα. Μετά από αυτήν την πολιορκία, ο Μωάμεθ έδωσε διαταγή εξολόθρευσης της τρίτης φυλής των Εβραίων. Πολλοί

[32] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ. 115.
[33] Ερμή Μουδόπουλου, αυτόθι, σσ. 115 – 118.

βέβαια άντρες σκοτώθηκαν, ενώ γυναίκες και παιδιά τάχθηκαν ως δούλοι[34].

Εκείνη την εποχή ο Αβραάμ ίδρυσε το τέμενος Κάμπα και εκεί διδάχτηκε ο μονοθεϊσμός. Ο Μωάμεθ τότε όρισε ότι οι πιστοί πλέον θα πρέπει να προσεύχονται στο τέμενος της Κάμπα και όχι στην Ιερουσαλήμ, όπως γινόταν προηγουμένως. Το 628 ο Μωάμεθ προέβη σε διαπραγματεύσεις, διότι δεν είχε επαρκή στρατιωτικό στόλο. Επίσης, το 629 οργανώθηκε επιδρομή από τον Μωάμεθ προς τα βυζαντινά σύνορα, όπου και συγκρούστηκαν στα Moda, σημερινό Al – Mote. Σε αυτή τη σύγκρουση η πλευρά του Μωάμεθ νικήθηκε και πέθανε ο ξάδερφος του, ο Γκιάφαρ όπου και του ανήγειραν μνημείο, το οποίο υπάρχει μέχρι σήμερα. Το 630 παραδόθηκαν στον Μωάμεθ οι Μεκκιανοί και οι πολιτικοί αρχηγοί. Έτσι, ο Μωάμεθ κατευθυνόμενος προς το τέμενος της Κάμπα διέταξε να απομακρύνουν τα είδωλα και να δοξάσουν τον ένα και μοναδικό Θεό. Ακόμη και η φυλή των Βεδουίνων κατέληξε στην πλευρά του Μωάμεθ. Το 631 και αφού πλέον ο Μωάμεθ είχε επαρκή στρατιωτικό στόλο θέλησε να καταφύγει προς τα βυζαντινά σύνορα για εκδίκηση. Λόγω της υπερβολικής ζέστης όμως ακυρώθηκε η εκστρατεία[35].

Εκείνη την περίοδο ο Μωάμεθ διακήρυξε την αρχή του ιερού πολέμου κατά των ειδωλολατρών, δηλαδή κατά των Χριστιανών, των Περσών και των Εβραίων. Συγκεκριμένα, απαγορεύτηκε η είσοδος στη Μεδίνα και στη Μέκκα σε όσους δεν πιστεύουν. Το 630 ο Μωάμεθ εγκαταστάθηκε στη Μεδίνα και το 632 θέλησε να πραγματοποιήσει ένα ταξίδι για προσκύνημα στη

[34] Ερμή Μουδόπουλου, αυτόθι, σσ. 115 – 116.
[35] Ερμή Μουδόπουλου, αυτόθι, σ. 116.

Μέκκα. Κατά την επιστροφή του στη Μεδίνα έκανε μια στάση στους τάφους των συντρόφων του, όπου και τους απήγγειλε μακαρισμούς[36].

Ο Μωάμεθ πίστευε ότι ο Θεός του έχει αναθέσει να μετατρέψει την πίστη των ανθρώπων από πολυθεϊσμό σε μονοθεϊσμό. Θεωρούσε ότι ο Θεός είχε εμφανιστεί σε αρκετά άτομα, όπως για παράδειγμα στον Αβραάμ, στον Μωυσή, στον Χριστό και τώρα ήταν η σειρά του. Παρουσίασε τον εαυτό του ως προφήτη, όπου τον έστειλε ο Θεός στους Άραβες για να τους λυτρώσει από την ειδωλολατρία[37].

Το 632 ο Μωάμεθ πέθανε και έδωσε εντολή να τον διαδεχθεί ο ικανότερος. Τον διαδέχθηκαν οι πρώτοι τέσσερις «ορθόδοξοι», λεγόμενοι χαλίφες (Αμπού Μπάκρ, 632 – 634, Ουμάρ, 634 – 644, Ουθμάν, 644 – 656, Άλη 656 – 661), η εποχή των οποίων θεωρείται από τους Σουννίτες, που αποτελούν την πλειοψηφία του ισλαμικού κόσμου, ως η «χρυσή εποχή» του Ισλάμ[38].

Το 633 μετά τον θάνατο του Μωάμεθ κοντά στη Yamana της κεντρικής Ανατολικής Αραβίας ήρθαν σε αντιπαράθεση οι οπαδοί του Μωάμεθ με τους αντάρτες της περιοχής. Στη συγκεκριμένη μάχη σκοτώθηκαν πολλοί από τους οπαδούς του Μωάμεθ, έπειτα όμως ο Abu – Bekr[39] συγκέντρωσε όσους είχαν απομείνει και μέσα από αυτούς προσπάθησε να συλλέξει τα

---

[36] Ερμή Μουδόπουλου, αυτόθι, σσ. 116 – 117.
[37] Κωνσταντίνου Γιαννακόπουλου, (1993). *Μεσαιωνικός Δυτικός Πολιτισμός και οι κόσμοι του Βυζαντίου και του Ισλάμ*. Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος, σσ. 191 – 192.
[38] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ.114.
[39] Ο Abu – Bekr ήταν ο αδερφός της συζύγου του Μωάμεθ.

κηρύγματα και τη διδασκαλία του Μωάμεθ, ώστε να γίνει η πρώτη καταγραφή του Κορανίου[40].

Ο Μωάμεθ ήταν εύγλωττος και είχε 9 νόμιμους συζύγους. Ως προς την προσωπικότητά του, σε κάποιες περιπτώσεις εμφανιζόταν ως σκληρός και σε άλλες ως φιλεύσπλαχνος. Η γενναιοφροσύνη του φαίνεται μέσα από την ιστορία του με τον Δουρούθ. Σύμφωνα με μια ιστορία, ο Μωάμεθ κοιμόταν κάτω από ένα δέντρο και ο Δουρούθ έτρεξε προς αυτόν και σημαδεύοντας τον με ένα σπαθί τον ρώτησε: «Ποιος θα σε σώσει τώρα;» και ο Μωάμεθ του απάντησε ότι θα τον σώσει ο Θεός. Τότε ο Δουρούθ άφησε στο πάτωμα το σπαθί και ο Μωάμεθ με την πρώτη ευκαιρία το άρπαξε και άρχισε να τον σημαδεύει ρωτώντας του ποιος μπορεί να τον σώσει. Όμως ο Δουρούθ του απάντησε ότι κανένας δεν μπορεί να τον σώσει. Έτσι, ο Μωάμεθ του έδωσε πίσω το σπαθί του χωρίς να τον τραυματίσει και ο Δουρούθ ασπάστηκε το Ισλάμ και αναγνώρισε τον Μωάμεθ ως προφήτη[41].

Ακόμη, ο Μωάμεθ χαρακτήριζε τον εαυτό του ως «Σφραγίς των προφητών», διότι ήταν ο τελευταίος από τους προφήτες που έλαβε την αποκάλυψη του Θεού. Την «Σφραγίδα της προφητείας» την είχε ο Μωάμεθ στην ωμοπλάτη του και την είχε δει ένας χριστιανός μοναχός, ονόματι Bahira. Όταν ο Μωάμεθ ταξίδευε με τον θείο του στην ηλικία των 12 ετών προς τη Συρία είχαν φιλοξενηθεί στο κελί του χριστιανού μοναχού. Τότε ήταν που ο μοναχός αποκάλεσε τον Μωάμεθ «προφήτη»[42]. Οι μουσουλμάνοι αποδίδουν στον Μωάμεθ υπεράνθρωπες

---

[40] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ.119.
[41] Ερμή Μουδόπουλου, αυτόθι, σσ.117 – 118.
[42] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σσ. 28 – 29.

ιδιότητες. Ο Μωάμεθ εκείνη την εποχή ανάγκαζε τους χριστιανούς να γίνουν μουσουλμάνοι ακόμη και με τη βία. Μετά το θάνατό του επικράτησε σύγχυση, αφού πολλοί θεωρούσαν ότι κατείχαν το προφητικό χάρισμα. Γνώριζε έμμεσα τη χριστιανική και ιουδαϊκή παράδοση μέσω διηγήσεων[43].

[43] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σσ.118 – 119.

1. Περιγραφή του Ισλάμ

α) Τα χαρακτηριστικά της ισλαμικής κοινωνίας

Το Ισλάμ έχει αντλήσει από την αραβική θρησκεία αρκετά στοιχεία. Υπάρχουν μάλιστα και οι προ ισλαμικές αραβικές θεότητες που χωρίζονται στις εξής ομάδες: α) την ομάδα με τον Θεό, Πολιούχο της Μέκκας Hubal, β) τους θεούς που τιμούνταν από μια φυλή ή πολλές και γ) τις θεότητες που προέρχονταν από τους ανθρώπους[44].

Σήμερα το Ισλάμ δεν έχει Αγίους, διότι η επικοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό είναι άμεση, χωρίς διαμεσολαβητή. Υπάρχει μόνο ο προφήτης Μωάμεθ. Στο σιϊτικό Ισλάμ πέρα από τον προφήτη Μωάμεθ υπάρχει και η οικογένειά του, η σύζυγός του, Άλι, η κόρη του, Φατιμά και ο πρώτος Ιμάμης μαζί με τους γιούς του[45].

Το Ισλάμ ως μία θρησκευτική και πολιτική εξουσία στόχο έχει να αποτελέσει την κοινωνία του Θεού, όπου θα συνενώνονται όλες οι πτυχές της ανθρώπινης ζωής. Η ισλαμική κοινωνία έχει ως χαρακτηριστικό της στοιχείο το γεγονός ότι ο συνδετικός κρίκος της κοινωνίας των πιστών της είναι ο φόβος

---

[44] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σ. 19.

[45] Διονυσίου Δακουρά, (2005). *Θέματα θρησκειολογίας*. Αθήνα: Δακουράς, σ.236.

του Θεού και η υπακοή του ανθρώπου στο θείο νόμο[46]. Αυτός είναι ο τρόπος για να συσταθεί με άριστο τρόπο η κοινωνία[47].

Αυτό που έχει αξία για το Ισλάμ είναι τα καθήκοντα των πιστών απέναντι στον νόμο του Θεού και όχι η θεωρητική γνώση. Τα βασικά καθήκοντα που πρέπει να εκτελεί ο εκάστοτε μουσουλμάνος πιστός και τα οποία αποτελούν τις θρησκευτικές και κοινωνικές αξίες αριθμούνται σε πέντε. Τα καθήκοντα αυτά είναι τα εξής: 1) Η ομολογία της πίστεως, όπου κατά κύριο λόγο προβάλλει τις δυο βασικότερες διδασκαλίες του Ισλάμ και τον Μωάμεθ ως τον μεγαλύτερο αλλά και τον τελευταίο προφήτη, ο οποίος αποτελεί πρότυπο για τους πιστούς. 2) Η προσευχή, όπου ως γνωστό οι Μουσουλμάνοι προσεύχονται πέντε φορές την ημέρα με κατεύθυνση προς την Μέκκα. Η ημέρα, η οποία είναι αφιερωμένη στην προσευχή είναι η Παρασκευή, κατά την οποία μαζεύονται οι πιστοί στο τζαμί και μαζί με τον ιμάμη απαγγέλουν προσευχές. 3) Η ελεημοσύνη των φτωχών, όπου σε μερικές ισλαμικές χώρες έχει τη μορφή φόρου, ο οποίος μάλιστα αφαιρείται από το εισόδημα των πιστών, ενώ σε άλλες χώρες έχει αντικατασταθεί με τη μορφή της εθελοντικής προσφοράς. 4) Η νηστεία, όπου το μήνα Ραμαντάν οι πιστοί αποφεύγουν από την ανατολή του ηλίου μέχρι και τη δύση κάθε είδους τροφή και 5) το προσκύνημα στο Ιερό της Μέκκας που λέγεται Μεγάλο Προσκύνημα ή Χατζ. Είναι υποχρέωση των μουσουλμάνων να επισκεφτούν τη Μέκκα έστω μια φορά στη ζωή τους[48]. Αυτά τα

---

[46] Κωνσταντίνου Κωστάκη, (2005). *Χριστιανισμός και Ισλάμ: θρησκειολογική προσέγγιση του χριστιανο – ισλαμικού διαλόγου στην Ελλάδα σήμερα.* Αθήνα: Γρηγόρης, σ. 81.

[47] Γρηγορίου Ζιάκα, (1986). *Ιστορία θρησκευμάτων Β': Το Ισλάμ.* Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σσ. 275 – 276.

[48] Δημητρίου Δρίτσα, Δημητρίου Μόσχου. & Στυλιανού Παπαλεξανδρόπουλου, σσ. 244 – 245.

πέντε στοιχεία ονομάζονται «Πέντε Στύλοι του Ισλάμ». Επιπρόσθετα, υπάρχουν και κάποια ακόμη που καθορίζονται από την κοινότητα και ουσιαστικά αποτελούν το ευρύ πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων. Αυτό με τη σειρά του μαρτυρεί και εγγυάται την εφαρμογή της πίστεως ως τον ιδεώδη τρόπο ζωής στην ισλαμική κοινωνία[49]. Ο Μωάμεθ είχε αναγγείλει τότε στους πιστούς ότι «Το Ισλάμ στηρίζεται σε πέντε στύλους».

Η ισλαμική κοινωνία έχει ως βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα την πλήρη αφοσίωση και την υποταγή του πιστού στο θέλημα του Θεού και στον αρχηγό της μουσουλμανικής κοινότητας. Όλοι οι κοινωνικοί θεσμοί διέπονται από τον ίδιο κανόνα, αυτόν της άνευ όρων υπακοής στο Ισλαμικό Δίκαιο. Ο νόμος του Θεού γίνεται και νόμος της πολιτείας[50].

β) Βασικές θεολογικές αρχές του Ισλάμ

Αρχικά, θα πρέπει να επισημανθεί ότι υπάρχουν κάποιες μεγάλες θεολογικές αρχές στο Ισλάμ. Η πρώτη είναι η πίστη στον ένα Θεό (Allah), ο οποίος είναι η ανώτατη ύπαρξη[51]. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι μέσα σε μια πολυθεϊστική εποχή ο Μωάμεθ δημιούργησε μια μονοθεϊστική θρησκεία. Με τη συγκεκριμένη έννοια δεν ονοματοδοτείται μόνο ο Θεός, αλλά περιγράφεται η θεϊκή δύναμη. Μάλιστα όποιος είναι ικανός να κηρύξει δίκαιο πόλεμο στο όνομα του Θεού είναι άξιος κάθε

[49] Γρηγορίου Ζιάκα, αυτόθι, σσ. 274-279.
[50] Γρηγορίου Ζιάκα, (1978). *Πίστις, Ελπίς και Σωτηρία κατά το Ισλάμ*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 84.
[51] Αλ – Ικλας 112: 1 – 5.

τιμής. Αντίθετα, όποιος κηρύξει πόλεμο εναντίον των συμπατριωτών του στο όνομα του Αλλάχ είναι κατακριτέος[52].

Η δεύτερη μεγάλη ιδέα του Μουσουλμανισμού είναι η Κοινότητα (Umma). Για τον πιστό μουσουλμάνο η ιδιότητα αυτή σημαίνει ταυτόχρονα υποταγή στο Θεό και ένταξη στην παγκόσμια ισλαμική κοινότητα.

Το Κοράνιο είναι η τρίτη μεγάλη ιδέα. Αποτελεί ουσιαστικά το τμήμα των θείων αποκαλύψεων του Αλλάχ στον Μωάμεθ και δι' αυτού στους πιστούς. Το Κοράνιο σύμφωνα με την πίστη των μουσουλμάνων, δεν είναι απλά φορέας της θείας Αποκάλυψης, αλλά είναι ο ίδιος ο λόγος του Θεού. Είναι πολύ σημαντική η πίστη στα βιβλία των προφητών και ιδιαίτερα στο Κοράνι[53]. Είναι χαρακτηριστική για την παγκόσμια ισλαμική κοινότητα η αντιμετώπιση του Κορανίου από τους πιστούς[54].

Η τελευταία ιδέα είναι η Σαρία, η οποία συνδυάζει τον μουσουλμανισμό με την νομοθεσία. Είναι χαρακτηριστικό ότι αν και υπάρχουν διαφωνίες μεταξύ των οπαδών της ισλαμικής θρησκείας σχετικά με την ερμηνεία θεμάτων της Σαρίας, εν τούτοις όλοι ενώνονται και ακολουθούν τα βασικά στοιχεία του μουσουλμανισμού[55].

Το Ισλάμ είναι θρησκεία αυστηρώς μονοθεϊστική, η οποία έχει σχέση, αλλά και μεγάλες διαφορές, ιδίως ερμηνείας, με τις θεμελιώδεις αρχές της βιβλικής διδασκαλίας (ιουδαϊκής και

---

[52] Παναγιώτη Φούγια, (2002). *Ισλάμ – Πηγές – Πορεία – Προκλήσεις – Διάλογοι.* Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία, σ. 64.

[53] Αναστασίου Γιαννουλάτου, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας. (2006). *Ισλάμ: θρησκειολογική επισκόπησις.* Αθήναι: Ακρίτας, σ. 200.

[54] Αλ – Φατιρ 35: 30, 32 – 33.

[55] Γρηγορίου Ζιάκα, Το ισλάμ ως θρησκεία: *Ecclesia.gr.* Ανακτήθηκε από http://www.ecclesia.gr/greek/HolySynod/commitees/europe/ziakas_islam.html

χριστιανικής). Οι βιβλικές διδασκαλίες ήταν διάχυτες στο περιβάλλον του Μωάμεθ. Ήδη στο αρχικό κήρυγμά του βρίσκονται διδασκαλίες, που δεν κατανοούνται αλλιώς παρά μόνο αν ερμηνευτούν υπό το φως της βιβλικής αποκαλύψεως.

Ο κόσμος είναι δημιουργία του Θεού. Με βάση την σχετική διδασκαλία της Αγίας Γραφής[56], το Ισλάμ διδάσκει ότι ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο εκ του μηδενός και σε έξι ημέρες. Συνεπώς, ο κόσμος δεν είναι άναρχος και ατελεύτητος όπως ο δημιουργός του. Όπως για τη χριστιανική διδασκαλία, έτσι και για το Ισλάμ, η αιτία και ο σκοπός της δημιουργίας του κόσμου συμπίπτουν. Ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο από άπειρη αγαθότητα και αγάπη[57].

Ο άνθρωπος είναι τόσο για τον Χριστιανισμό όσο και για το Ισλάμ το ανώτατο δημιούργημα του Θεού, διότι κατά τον Χριστιανισμό πλάστηκε κατ' εικόνα Θεού, ενώ κατά το Ισλάμ πλάστηκε από τον Θεό με τις ωραιότερες αναλογίες, προικίστηκε με σοφία και έγινε χαλίφης, δηλαδή εκπρόσωπος ή τοποτηρητής του Θεού στη γη. Η ιστορία δημιουργίας του Αδάμ είναι και στο Κοράνιο, κατά τις γενικές της γραμμές, όμοια με αυτή της βιβλικής διδασκαλίας, με πολλές βέβαια διαφορετικές ερμηνείες. Ο Αδάμ, εκτός από εκπρόσωπος του Θεού στη γη (χαλίφης), θεωρείται και ο πρώτος προφήτης. Ο Ισλαμισμός δέχεται τους προφήτες, αλλά θεωρεί σπουδαιότερους τους: Αδάμ, Νώε, Αβραάμ, Μωυσή και Ιησού Χριστό[58].

Ολόκληρη η εσχατολογική προοπτική του Χριστιανισμού και του Ισλάμ είναι η αναμονή της ελεύσεως της έσχατης

---

[56] *Γεν.* 1.κ.εξ

[57] Νικολάου Στασινόπουλου, (1995). *Ισλάμ: χθες και σήμερα*. Αθήνα, σ. 132.

[58] Σούρα ελ – Μπακαρα, 2:253.

ημέρας, κατά την οποία ο Θεός θα αναστήσει και θα αποκαταστήσει τον άνθρωπο στην προηγούμενη θέση του. Τα έσχατα περιγράφονται με τρομερές και εντυπωσιακές εικόνες στο Κοράνιο και θυμίζουν ορισμένα χωρία του Ευαγγελίου[59].

γ) Θεμελιώδεις πηγές του Ισλάμ

Οι θεμελιώδεις πηγές της μουσουλμανικής θρησκείας είναι δύο, το Κοράνιο και η Σούννα. Το Κοράνιο περιλαμβάνει αυθεντικές πληροφορίες, αλλά κυρίως χωρίς χρονολογική σειρά[60]. Διάφορες αιρέσεις υποστήριζαν ότι ένα τμήμα του Κορανίου είναι ψευδές[61]. Από τις δύο αυτές πηγές βγαίνει η Σαρία, η οποία είναι ο θρησκευτικός νόμος του Ισλάμ. Για την ανάπτυξη και την εφαρμογή της Σαρίας είναι υπεύθυνη η τάξη των μουλά ή αλλιώς ουλεμά. Πρόκειται για μια τάξη νομικών που επέχει τη θέση ιερατείου[62]. Η Σαρία ρυθμίζει τον μουσουλμανικό, τον πολιτικό, τον θρησκευτικό, αλλά και τον κοινωνικό βίο, ενώ το Κοράνιο αποτελεί τον αποκεκαλυμμένο λόγο του Θεού[63]. Από τις δύο αυτές ιερές και θεμελιώδεις πηγές λαμβάνουμε πληροφορίες για τη ζωή και την πορεία του κηρύγματος.

---

[59] Αναστασίου Γιαννουλάτου, 2006, σ. 210.
[60] Γρηγορίου Ζιάκα, Το ισλάμ ως θρησκεία.
[61] Αλέξανδρου Παπαδερού, 1965, σ.825.
[62] Δημητρίου Δρίτσα, Δημητρίου Μόσχου. & Στυλιανού Παπαλεξανδρόπουλου, σ. 249.
[63] Γρηγορίου Ζιάκα, Το ισλάμ ως θρησκεία: Ecclesia.gr. Ανακτήθηκε από http://www.ecclesia.gr/greek/HolySynod/commitees/europe/ziakas_islam.html

i) Κοράνιο και βασικές διδασκαλίες

Το Ιερό βιβλίο του Ισλάμ είναι το Κοράνιο. Η λέξη Κοράνιο προέρχεται από το «Al – Qur'an» που σημαίνει «διαβάζω». Κατά τη διάρκεια του μήνα Ραμαντάν, σύμφωνα με την μουσουλμανική παράδοση, ο Θεός αποκάλυψε στον Μωάμεθ, το Κοράνιο, το οποίο είναι γραμμένο σε αραβική γλώσσα. Αποτελείται από 114 κεφάλαια και το κάθε ένα από αυτά έχει ένα όνομα. Οι οπαδοί του Μωάμεθ κατέγραψαν όλες τις αποκαλύψεις για να συνθέσουν αυτή τη συλλογή. Το Κοράνιο καθίσταται πρότυπο της αραβικής γλώσσας, καθώς αποτελεί ένα είδος πεζοτράγουδου σε υψηλή γλώσσα της κεντρικής Αραβίας. Οι Μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι το Κοράνι αποτελεί τον ύψιστο κανόνα της πίστης και τον ακολουθούν στην καθημερινή τους ζωή[64].

Οι βασικές διδασκαλίες του Κορανίου είναι:

α) «Ο Θεός είναι ο ένας, ο Αλλάχ, και ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης του». Ο τελευταίος προφήτης θεωρείται ο Μωάμεθ, αφού σε αυτόν έγινε η αποκάλυψη.

β) «Οι άγγελοι είναι δημιουργήματα του Αλλάχ». Όλοι οι άγγελοι ακολουθούν εντολές, εκτός από έναν, ο οποίος είναι ο διάβολος.

γ) «Η ζωή και οι πράξεις των ανθρώπων προκαθορίζονται από τη βούληση του Αλλάχ (κισμέτ)». Μερικούς ανθρώπους τους

---

[64] Γρηγορίου Ζιάκα, *Ισλάμ: Οι βασικές του αρχές και η σχέση του με τον Χριστιανισμό*. Θεσσαλονίκη, σσ. 9 – 11.

παρασύρει στο κακό και άλλους τους οδηγεί στο σωστό δρόμο. Στην Τελική Κρίση όλοι οι άνθρωποι κρίνονται για τις πράξεις τους.

δ) «Η ανταμοιβή». Στο Κοράνιο ο Λόγος του Θεού αποκαλύπτεται μέσω των προφητών. Το Κοράνιο θεωρείται ως η τέλεια και αρχική αποκάλυψη του Θεού στους ανθρώπους. Γι' αυτό θέλησε αυτή την αποκάλυψη να τη στείλει και πάλι μέσω του Μωάμεθ. Επίσης, η πίστη ενός μουσουλμάνου ολοκληρώνεται μόνο με την πίστη του στους αγγέλους, διότι αυτοί βοήθησαν στην αποκάλυψη του θελήματος του Θεού. Κατά το Κοράνιο, οι άγγελοι δημιουργήθηκαν από το φως και ακολουθούν αποκλειστικά τις διαταγές του Θεού. Γι' αυτό λέγεται ότι ο κάθε πιστός έχει μαζί του δυο αγγέλους, οι οποίοι καταγράφουν τις πράξεις του, ώστε να θεωρούνται ως αποδείξεις κατά την ημέρα της κρίσης. Ο άνθρωπος αποτελεί τον εκπρόσωπο του Θεού, γι' αυτό λέγεται χαλίφης. Σύμφωνα με τους μουσουλμάνους, το μεγαλύτερο θαύμα του προφήτη ήταν η αποκάλυψη του Κορανίου αποδεικνύοντας έτσι ότι αυτός ήταν ο αληθινός προφήτης[65].

ii) Σούννα

Αμέσως μετά το Κοράνιο είναι η Σούννα, η οποία αποτελεί τον αυθεντικό ερμηνευτή των αρχών της μουσουλμανικής παράδοσης. Η Σούννα είναι ο τρόπος, όπου ο Μωάμεθ έλυνε ποικίλα θέματα στην κοινότητά του, όπως νομικά, θρησκευτικά

[65] Δημητρίου Δρίτσα, Δημητρίου Μόσχου. & Στυλιανού Παπαλεξανδρόπουλου, σσ. 245 – 246.

και κοινωνικά. Αποτελείται από μια μεγάλη συλλογή με σύντομες ρήσεις, τις λεγόμενες παραδόσεις (Hadith). Οι ρήσεις αυτές είναι οι πράξεις του προφήτη Μωάμεθ, τις οποίες ακολουθούν οι Μουσουλμάνοι[66]. Η Παράδοση στην αρχή ήταν προφορική και έπειτα καταγράφτηκε και αναφερόταν στη βιογραφία και στη διδασκαλία του Μωάμεθ. Η Παράδοση (Hadith) αποτελεί τη δεύτερη πηγή του Ισλάμ, επειδή το Κοράνιο δεν μπορούσε να καλύψει όλες τις ανάγκες των πιστών σε κάποιες περιπτώσεις. Γι' αυτό δημιουργήθηκε η Παράδοση με το σύνολο των κανόνων και των αφηγήσεων[67].

Αν κάποιος δεν έχει γνώσεις για τη Σούννα, τότε δεν γνωρίζει την ορθή ερμηνεία του Κορανίου. Το Κοράνιο συνδέθηκε με τον Αλλάχ και γι' αυτό οι Μουσουλμάνοι λένε «κάλα ταάλα» που σημαίνει «είπε ο Ύψιστος», ενώ η Σούννα συνδέθηκε με τον Μωάμεθ και οι πιστοί λένε «κάλα αρ – ρασούλ», όπου σημαίνει «είπε ο απόστολος»[68].

δ) Επιδράσεις από διάφορες θρησκείες

Η ισλαμική θρησκεία έχει στηριχτεί από την αρχή στην ιουδαϊκή θρησκεία. Ένα σημαντικό στοιχείο, το οποίο ενώνει αυτές τις δυο θρησκείες είναι η σημιτική καταγωγή. Οι Άραβες

---

[66] Γρηγορίου Ζιάκα, σσ.11 – 12.
[67] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ.124.
[68] Γρηγορίου Ζιάκα, σσ.11 – 12.

εξαιτίας της μη ξεκάθαρης θρησκευτικής ταυτότητας υιοθέτησαν κάποια εβραϊκά στοιχεία. Μπορεί η σχέση τους να ήταν καλή, αργότερα όμως η οικονομική κυριαρχία των Εβραίων ενόχλησε τους Άραβες και η αντιπάθειά τους υπάρχει ακόμη και στο Κοράνιο.

Η δεύτερη θρησκεία που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό το Ισλάμ είναι ο Χριστιανισμός. Μέσα στο Κοράνιο επίσης υπάρχουν χωρία που αναφέρονται στους Χριστιανούς, όπου τα περισσότερα από αυτά δεν είναι θετικά[69]. Επίσης, σ' αυτό αναφέρεται ότι υπήρχαν πολλοί εξισλαμισμένοι χριστιανοί, οι οποίοι είχαν γίνει είτε με τη θέλησή τους είτε χωρίς. Την εποχή μάλιστα του Μωάμεθ ο χριστιανικός μοναχισμός είχε ραγδαία εξέλιξη και πολλοί Άραβες έγιναν χριστιανοί ερημίτες. Σύμφωνα με τη συμμετοχή επισκόπων στις εργασίες της Α' Οικουμενικής Συνόδου είναι γνωστό ότι τότε υπήρχε χριστιανική κοινότητα στην Αραβία[70]. Άγνωστος όμως είναι ο συνολικός αριθμός των χριστιανών εκείνης της εποχής, ο ακριβής χρόνος διάδοσης του Χριστιανισμού, όπως και ο αριθμός των φυλών που τον ασπάστηκαν.

Ακόμη, την εποχή του Μωάμεθ υπήρχε ήδη ο χριστιανικός μοναχισμός, ο οποίος επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη ζωή των Αράβων. Ως γνωστόν, οι μοναχοί χρησιμοποιούσαν το τάλαντο για να σημάνουν την έναρξη της προσευχής ή μιας σύναξης και αυτό έχει καταγραφεί από Άραβες ποιητές. Μέσα σε έργα Αράβων αναφέρεται ότι κάποιες φυλές κατέφυγαν στον Χριστιανισμό, διότι δεν τους ικανοποιούσε το Ισλάμ. Μέσω

---

[69] Αλ – Φουρκαν 25: 10, 36 – 39. · Αλ – Ρουμ 30: 17. · Αλ – Νισαν 4: 154 – 158 · Σουρα ελ – Χαντιντ 57: 27.

[70] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σ. 26.

αυτών διαπιστώνεται ότι ο Χριστιανισμός είχε εξαπλωθεί στην Αραβία και ο αριθμός των φυλών που αποδέχτηκε τον Χριστιανισμό ήταν αρκετά μεγάλος[71].

Εκείνη την εποχή εμφανίστηκαν πολλές αιρέσεις στην Αραβία, όπως για παράδειγμα ο νεστοριανισμός και ο μονοφυσιτισμός, από τις οποίες ο Μωάμεθ ενσωμάτωσε μερικές διδασκαλίες στο Κοράνιο εσφαλμένα. Ο Χριστιανισμός βοήθησε στην πνευματική ανάπτυξη του Ισλάμ και στο πνευματικό επίπεδο της κοινωνίας[72].

Ακόμη και για την ημέρα της Κρίσης[73] το Ισλάμ δέχθηκε επιρροές από τον Χριστιανισμό και από τον Ιουδαϊσμό. Αναφέρεται, επίσης, ότι θα έρθει στη γη εξαθλίωση και ένας άντρας σταλμένος από τον Θεό, ονόματι Mahdi, θα φέρει τον χρυσό αιώνα. Έπειτα, θα έρθει και πάλι εξαθλίωση και θα βγει ο Αντίχριστος από ένα τζαμί με τη μορφή όμως θηρίου και το όνομά του θα είναι Τσασάσετ[74]. Αυτό το θηρίο περιγράφεται πολύ ψηλό με αυτιά ελέφαντα, μάτια χοίρου, στήθος λιονταριού και πόδια ενός δρομέα. Αν κάποιος προσπαθήσει να ξεφύγει, δεν θα τα καταφέρει αφού το θηρίο τρέχει πολύ γρήγορα. Εκείνη τη στιγμή θα κατέβει ο Ιησούς από τους ουρανούς και θα σκοτώσει το θηρίο, τον Αντίχριστο κηρύττοντας το Ισλάμ. Μετά από 40 χρόνια όπου θα πεθάνει ο Ιησούς στη Μεδίνα, θα έρθει η Ανάσταση και η Κρίση[75]. Οι άνθρωποι θα χωριστούν στους

---

[71] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, αυτόθι, σσ. 26 – 27.

[72] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, αυτόθι, σσ. 22 – 27.

[73] Σουρα για – Σιν 36: 51 – 52.

[74] Τσασάσετ σημαίνει ωτοακουστής.

[75] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ.127.

δίκαιους και στους άδικους[76], και θα κατευθυνθούν στον παράδεισο ή στην κόλαση αντίστοιχα.

Με τα χρόνια το Ισλάμ δέχθηκε επιδράσεις και από άλλες θρησκείες. Αυτές όμως που επηρέασαν καταληκτικά στη διαμόρφωση της θρησκείας ήταν η χριστιανική και η εβραϊκή θρησκεία.

ε) Γιορτές του Ισλάμ

Οι εορτές του Ισλάμ είναι κινητές, διότι το ισλαμικό ημερολόγιο στηρίζεται στο σεληνιακό έτος[77]. Μια από τις πιο σημαντικές εορτές των μουσουλμάνων είναι το Ραμαζάν ή Ραμαντάν. Ραμαντάν, αρχικά, σημαίνει «μεγάλη ζέστη», αφού πραγματοποιείται τον ένατο μήνα, τον λεγόμενο Ραμαντάν, όπου οι μέρες είναι ζεστές λόγω καλοκαιριού[78]. Το ραμαζάν είναι η μουσουλμανική γιορτή της νηστείας. Εκείνη τη χρονική περίοδο οι μουσουλμάνοι αφοσιώνονται στις καλές πράξεις, στην προσευχή και στον ποιοτικό χρόνο με την οικογένεια. Μέσω της νηστείας οι πιστοί ασκούνται στις αρετές, όπως για παράδειγμα στη γενναιοδωρία, στη συγχώρεση, στην υπομονή, στην εγκράτεια και σε άλλες[79]. Το πρωί οι μουσουλμάνοι τηρούν

---

[76] Σουρα ελ – Φατιχα 1: 6 – 7.

[77] Όλγα Γριζοπούλου, Παναγιώτη Υφαντή, Βάσως Γώγου, & Αποστόλου Μπάρλου. *Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό. Πορεία και ανάπτυξη: Φάκελος μαθήματος Α΄ Γυμνασίου.* Αθήνα: Υπουργείο παιδείας, έρευνας και θρησκευμάτων, Ινστιτούτο εκπαιδευτικής πολιτικής, 2017, σ. 132.

[78] «Ραμαζάν(ιον)», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 10, 760 – 761, Αθήνα 1967.

[79] Όλγα Γριζοπούλου, Παναγιώτη Υφαντή, Βάσως Γώγου, & Αποστόλου Μπάρλου, 2017, σ. 132.

τη νηστεία και όταν πέφτει ο ήλιος είναι ελεύθεροι να φάνε και γι' αυτό καταφεύγουν σε πλούσια φαγητά τελώντας ακολουθίες[80]. Από την ανατολή του ηλίου μέχρι και τη δύση οι πιστοί αποφεύγουν την τροφή, το κάπνισμα, το ποτό και τις σωματικές απολαύσεις. Απέχουν απ' όλα στα πλαίσια μιας προσπάθειας να καλλιεργήσουν τις πνευματικές τους δυνάμεις[81]. Στις 23 του μήνα ήταν η νύχτα όπου αποκαλύφτηκε το Κοράνιο[82], η ονομαζόμενη «νύχτα της θείας δύναμης». Εκείνη λοιπόν τη νύχτα οι πιστοί αγρυπνούν, διότι θεωρούν ότι οι άγγελοι εκπληρώνουν τις επιθυμίες τους[83]. Την πρώτη μέρα του δέκατου μήνα η νηστεία διακόπτεται. Η ημέρα αυτή ονομάζεται «Ιντ αλ – Φιντρ» που σημαίνει «Γιορτή του τέλους της νηστείας»[84] ή αλλιώς μικρό Μπαϊράμ[85]. Οι μουσουλμάνοι προσεύχονται από πολύ νωρίς στα αίθρια των τεμένων και γιορτάζουν με δείπνο και ανταλλαγή δώρων. Τον μήνα αυτόν οι πιστοί κατανοούν εν μέρει το πως ζουν οι φτωχοί, οι οποίοι δεν έχουν αρκετό φαγητό. Έτσι τους δίνεται η δυνατότητα να ασκήσουν την αρετή της ελεημοσύνης προκειμένου, έστω και για μια μέρα να έχουν και οι φτωχοί φαγητό στο τραπέζι τους[86]. Όποιος δεν κατάφερε να

---

[80] Στράτου Θεοδοσίου, & Μάνου Δανέζη, Ισλάμ – Οι θρησκευτικές γιορτές των μουσουλμάνων. *Η Βραδυνή*, 2001, Νοέμβριος 18, σ. 61.
[81] «Ραμαζάν(ιον)», 1967, σσ. 760 – 761.
[82] Σουρα ελ – Μπακαρα 2: 185.
[83] Σουρα ελ – Μπεϊγιενε 97: 1 – 5.
[84] Όλγα Γριζοπούλου, Παναγιώτη Υφαντή, Βάσως Γώγου, & Αποστόλου Μπάρλου, ο.π., σ. 133.
[85] «Ραμαζάν(ιον)», 1967, σ. 761.
[86] Όλγα Γριζοπούλου, Παναγιώτη Υφαντή, Βάσως Γώγου, & Αποστόλου Μπάρλου, ο.π., σσ. 132 – 133.

νηστέψει, γιατί ίσως να ταξίδευε ή να ήταν άρρωστος, τότε μπορεί να νηστέψει αργότερα τις ανάλογες μέρες[87].

Υπήρχαν δυο έθιμα στην Κωνσταντινούπολη κατά τη διάρκεια της γιορτής του Ραμαζάν. Το πρώτο ήταν ότι έπλεναν το ένδυμα του Μωάμεθ σε μια σκάφη και το νερό αυτό το θεωρούσαν ως «φάρμακο», το οποίο έπειτα το τοποθετούσαν σε μικρά μπουκαλάκια. Το δεύτερο έθιμο ήταν ότι κατά την 15η ημέρα του μήνα υπήρχε ένας κανονιοβολισμός σε όλες τις μεγάλες πόλεις[88], όπως και στην Τυνησία.[89]

Μετά από δυο μήνες έρχεται η γιορτή της θυσίας, η ονομαζόμενη Ιντ αλ Καμπίρ, όπου και θυσιάζουν ή ένα πρόβατο ή μια καμήλα ή μια αγελάδα[90]. Εκείνη την περίοδο μάλιστα οι πιστοί πραγματοποιούν το μεγάλο προσκύνημα στη Μέκκα. Όσοι όμως δεν μπόρεσαν να προσκυνήσουν, τότε θυσιάζουν ένα ζώο[91]. Γίνεται σε ανάμνηση της θυσίας του Αβράαμ, διότι το ζώο που θυσιάζουν θυμίζει τη θεία επέμβαση και την αντικατάσταση του μικρού Ισαάκ από αυτό στο βωμό της θυσίας[92]. Στη συνέχεια, μαγειρεύουν το ζώο και τρώει όλη η οικογένεια. Την παραμονή της γιορτής αυτής επισκέπτονται τους τάφους των νεκρών[93]. Κατά το Ισλάμ ο τόπος θυσίας του Αβραάμ είναι το όρος Μίνα, το οποίο βρίσκεται λίγο πιο έξω από

---

[87] Σουρα ελ – Μπακαρα 2: 183 – 185.
[88] «Ραμαζάν(ιον)», 1967, σ. 761.
[89] Στράτου Θεοδοσίου, & Μάνου Δανέζη, 2001, σ. 61.
[90] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ.128.
[91] Όλγα Γριζοπούλου, Παναγιώτη Υφαντή, Βάσως Γώγου, & Αποστόλου Μπάρλου, 2017, σ. 133.
[92] Στράτου Θεοδοσίου, & Μάνου Δανέζης, 2001, σ. 61
[93] Όλγα Γριζοπούλου, Παναγιώτη Υφαντή, Βάσως Γώγου, & Αποστόλου Μπάρλου, 2017, σ. 133.

την Μέκκα. Οι στύλοι που τοποθετούνται κατά τη διάρκεια του προσκυνήματος, συμβολίζουν τον πειρασμό του διαβόλου προς τον Αβραάμ. Ο Αβραάμ προσπάθησε να εγκαταλείψει τη θυσία, δηλαδή την εντολή του Θεού[94].

Μια άλλη επίσης σημαντική γιορτή είναι η γέννηση του Μωάμεθ, η οποία ονομάζεται «Μαουλίντ αλ - Ναμπί». Οι μουσουλμάνοι τη γιορτάζουν τη 12η ημέρα του τρίτου μήνα[95] που όπως προαναφέρθηκε γεννήθηκε το 570 και πέθανε το 632. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Θεός έχρισε με μια δέσμη φωτός τον πατέρα του Μωάμεθ. Αυτή τη δέσμη φωτός, το οποίο κληρονόμησε και ο Μωάμεθ. Όταν η μητέρα του εγκυμονούσε τον Μωάμεθ, τότε τον τελευταίο μήνα εμφανίστηκε ένας άγγελος που την ενημέρωσε ότι θα έφερνε στον κόσμο έναν σημαντικό άνθρωπο και θα τον ονόμαζαν Μουχαμέδ. Όταν γεννήθηκε ο Μωάμεθ, ακτινοβολούσε το θείο φως σε όλη τη γη. Εκείνη τη νύχτα συνέβησαν πολλά και διάφορα γεγονότα, όπως για παράδειγμα ότι ο μέγας ιερέας και αυτοκράτορας είδαν στον ύπνο τους ότι θα γεννιόταν ο προφήτης, οι φωτιές των μάγων έσβησαν και τα είδωλα στην Καάμπα γκρεμίστηκαν[96].

---

[94] Γεράσιμου Μακρή, Ισλάμ: πεποιθήσεις, πρακτικές και τάσεις. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2004, σ. 203.

[95] Όλγα Γριζοπούλου, Παναγιώτη Υφαντή, Βάσως Γώγου, & Αποστόλου Μπάρλου, ο.π., σ. 132.

[96] Αστέριου Αργυρίου, *Κοράνιο και Ιστορία*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 1992, σσ. 140 – 141.

2. Σουννίτες και Σιίτες

Ο ισλαμικός κόσμος χωρίζεται σε δύο μεγάλες ομάδες, τους Σουνίτες και τους Σιίτες. Ο βασικός λόγος της διαφοροποίησης των δύο ομάδων ήταν το ποιος θα αναλάμβανε τα ηνία της ηγεσίας της νέας θρησκείας μετά το θάνατο του Μωάμεθ. Μερίδα των πιστών υποστήριζαν ότι στην ηγεσία θα πρέπει να αναρριχηθεί μέλος της οικογένειας του προφήτη και συγκεκριμένα ο Αλί που ήταν και γαμπρός του, είχε παντρευτεί την κόρη του προφήτη την Φατιμά και είχε περίοπτη θέση μέσα στην κοινότητα[97].

Οι Σιίτες τάσσονταν υπέρ του Αλί και μάλιστα ισχυρίζονταν ότι ο ίδιος ο Μωάμεθ αναφέρονταν στον Αλί μέσα στο Κοράνι. Οι Σιίτες μετά τη δολοφονία του Αλί αγωνίστηκαν για την αποκατάσταση της οικογένειας του Αλί στη διακυβέρνηση της κοινότητας. Αποτέλεσμα του αγώνα αυτού ήταν να εισαχθεί η σιιτική αρχή της νομιμότητας που πρακτικά αυτό σήμαινε την καθιέρωση του θείου δικαιώματος να κυβερνούν μέλη της αγίας οικογένειας του Μωάμεθ. Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο που διαφοροποιεί τις δύο ομάδες είναι ότι οι Σιίτες αναγνωρίζουν, την ελευθερία της ανθρώπινης θέλησης και δυνατότητας να διακρίνει το καλό από το κακό και στη συνέχεια να επιλέγει τη μία ή την άλλη κατάσταση[98].

Οι Σουνίτες αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία των Μουσουλμάνων. Σε αντίθεση με τους Σιίτες, οι Σουνίτες θεωρούσαν ότι οποιοσδήποτε ενάρετος μουσουλμάνος θα ήταν

---

[97] Παναγιώτη Μητκίδη, *Θρησκείες της Ανατολής*. Θεσσαλονίκη: Σφακιανάκη, 2005, σ. 100.
[98] Παναγιώτη Μητκίδη, αυτόθι, σ. 100.

σε θέση να αναλάβει αυτή την τόσο τιμητική αλλά και υπεύθυνη θέση. Επιπρόσθετα οι Σουνίτες πίστευαν ότι δεν είναι δυνατόν να υφίσταται Αποκάλυψη μετά το θάνατο του Μωάμεθ. Αυτό σημαίνει ότι η βούληση του Αλλάχ αποκαλύφθηκε στον κόσμο μέσα από το Κοράνι, τις ιερές γραφές του Ισλάμ και την Σούννα[99]. Η Σούννα (sunna), όπως προαναφέραμε, περιλαμβάνει την προσωπική συνήθεια του Μωάμεθ και των οπαδών του. Η προσωπική συνήθεια αυτών είναι γραμμένη στη Hadith (Χαντίθ), όπου συμπεριλαμβάνονται και οι πράξεις του Μωάμεθ και των συντρόφων. Συμπερασματικά, η παράδοση του Ισλάμ και η αραβική κληρονομιά συμπεριλαμβάνονται στη Σούννα και στη Χαντίθ[100].

Οι Σουνίτες θεωρούν ότι ο πιο άρτιος τρόπος διακυβέρνησης ήταν αυτός του Μωάμεθ. Οι Σιίτες από την πλευρά τους θεωρούν την πιο δίκαιη περίοδο διακυβέρνησης την περίοδο των τεσσάρων χαλίφηδων. Αυτό είναι απόρροια της πεποίθησής τους ότι η εξουσία, που είχαν οι ιμάμηδες (632- 661), εκπορεύονταν απευθείας από τον Αλλάχ. Επίσης την περίοδο της θεοκρατικής διακυβέρνησης μειώθηκε κατά πολύ η προσπάθεια των μαζών ν' αναμειχθούν στην εξουσία. Γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα να ξεσπούν πολιτικές αναταραχές και κυρίως από μέρους των Σιιτών. Μετά την περίοδο της αποικιοκρατίας το Ισλάμ βρέθηκε αντιμέτωπο με όλες τις επιστημονικές, κοινωνικές και οικονομικές προσκλήσεις[101]. Η κατάσταση αυτή οδήγησε σ' ένα διχασμό. Από τη μία πλευρά η

---

[99] Παναγιώτη Μητκίδη, αυτόθι, σ. 100.
[100] Διονυσίου Δακουρά, 2005, σ. 15.
[101] Markus Hattstein, & Μαίρης Καραχάλιου. (2007). *Ισλάμ: θρησκεία και πολιτισμός*. Αθήνα: Ελευθερουδάκης, σ. 80.

συντηρητική πλευρά προσπαθούσε να συγκρατήσει τα πλήθη πιστά στις παραδοσιακές αξίες και από την άλλη ως αντιστάθμισμα ήταν οι προοδευτικοί ισλαμιστές, που θεωρούσαν ότι πρέπει να υιοθετήσουν τον δυτικό τρόπο ζωής. Σε αρκετές μουσουλμανικές χώρες έγινε δεκτό το «κληροδότημα» του κοινοβουλευτικού θεσμού. Σταδιακά έχαναν έδαφος οι παραδοσιακές ισλαμικές δομές της εξουσίας[102].

Αριθμητικά οι Σιίτες αποτελούν τη μειοψηφία του μουσουλμανικού κόσμου αν και υπάρχουν οι περιπτώσεις του Ιράν και του νότιου Ιράκ όπου οι σιίτες αποτελούν την πλειοψηφία. Οι Σιίτες επίσης αποδέχονται τη Σούννα του Μωάμεθ, αλλά παράλληλα υποστηρίζουν την πράξη των Ιμάμηδών τους ως μία εξίσου σημαντική πηγή γνώσεως αλλά και ερμηνείας της θείας βούλησης και της σωστής βιοτής[103].

Υπάρχουν τρεις ομάδες Σιιτών, αρχής γενομένης από τους Δωδεκαδικούς, που πιστεύουν σε μια αδιάκοπη αλυσίδα δώδεκα Ιμάμηδων. Επίσης υπάρχει η ομάδα των Ζαϊντιτών, που αναγνωρίζουν μόνο πέντε νόμιμους Ιμάμηδες θεωρώντας επίσης ότι το αξίωμα του Ιμάμ ή Χαλίφη είναι αιρετό. Η τελευταία σιιτική ομάδα είναι οι Ισμαηλίτες, οι οποίοι αναγνωρίζουν εφτά νόμιμους Ιμάμηδες. Είναι οι πιο ακραίοι σιίτες και έφτασαν στο σημείο της θεοποίησης της γενιάς του Αλί[104].

Οι ακόλουθοι του Σουνιτισμού και του Σιϊτισμού ναι μεν συμφωνούν στα βασικά δόγματα της θρησκείας, όμως από τον

---

[102] Markus Hattstein. & Μαίρης Καράχαλιου, αυτόθι, σ. 81.
[103] Γρηγορίου Ζιάκα, *Ισλάμ: θρησκεία και πολιτεία* (2η έκδ.). Θεσσαλονίκη: 2003, εκδόσεις Κ. Σφακιανάκη, σσ. 44-45.
[104] Γρηγορίου Ζιάκα, αυτόθι, σσ. 44-45.

θάνατο του Μωάμεθ και μετά έχουν αναπτύξει διαφορές στην πράξη και στην ερμηνεία. Οι Σουνίτες αποτελούν το 85% του ισλαμικού πληθυσμού, ενώ οι Σιίτες το 15%, με αποτέλεσμα να θεωρούν ότι η κοινωνία μπορεί να ερμηνεύει το Κοράνιο και να επιλέγει θρησκευτικές και πολιτικές αυθεντίες, οι γνωστές με το όνομα «Χαλίφηδες». Σουνίτες υπάρχουν σε αρκετά μέρη, όπως για παράδειγμα στην Ινδονησία, στην Αίγυπτο, τη Συρία, τη Σαουδική Αραβία και τη Βόρεια Αφρική[105].

[105] Ευαγγελίας Παντούσα, *Η θεοκρατία στο Ισλάμ*, ο.π., σελ.61.

3. Η γυναίκα στο Κοράνι και ο ισλαμικός φεμινισμός

Με δεδομένο το έντονο θρησκευτικό στοιχείο των χωρών, η θέση της γυναίκας στις τοπικές κοινωνίες προκαθορίζεται από το Κοράνι. Αν και το Κοράνι επιχείρησε να προσφέρει στις γυναίκες κάποια δικαιώματα στη μόρφωση, στην περιουσία και σε άλλους τομείς της καθημερινής ζωής, στις περισσότερες ισλαμικές χώρες η θρησκεία δεν στάθηκε ικανή να βελτιώσει αισθητά τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία[106]. Απεναντίας, συχνά λειτούργησε ως μηχανισμός καταπίεσης και εξαναγκασμού. Η μουσουλμανική κοινωνία αποτελείται από δύο διαφορετικούς κόσμους: αυτόν των αντρών και εκείνον των γυναικών. Το χάσμα μεταξύ αυτών των δύο κόσμων γίνεται εντονότερο εξαιτίας συγκεκριμένων περιορισμών που επιβάλλονται κυρίως στη γυναίκα σε βασικά κοινωνικά ζητήματα όπως ένδυση, βιασμός, κληρονομιά – περιουσία[107].

Στο Κοράνι επισημαίνεται ότι η γυναίκα πρέπει να υπακούει τον σύζυγό της και με την άδεια του συζύγου της να είναι ελεύθερη για επισκέψεις, καθώς και για να εργαστεί[108]. Επίσης, η γυναίκα έχει το δικαίωμα να επισκέπτεται τους γονείς της και τους φίλους της. Ο άνδρας μπορεί να τιμωρήσει τη γυναίκα λόγω μη συμμόρφωσης ή λόγω κακού χαρακτήρα[109].

---

[106] Σοφίας Αλεξανδρίδου, *Η γυναίκα στο Ισλάμ και ανθρώπινα δικαιώματα.* Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Νομική Σχολή, Τμήμα Νομικής, 2017, σσ. 14 – 15.

[107] Αλ – Νισαν 4: 12 – 13.

[108] Αλ – Ρουμ 30: 22.

[109] Αρετής Δημοσθένους, (2019, Μάρτιος 12). Η γυναίκα στο Ισλάμ. *Πεμπτουσία.* Ανακτήθηκε 21/6/2019 από https://www.pemptousia.gr/2018/03/i-gineka-sto-islam/ · Αλ – Νισαν 4: 20, 26.

Σύμφωνα με το Ισλάμ, θρησκεία και πολιτεία ταυτίζονται. Μέχρι και σήμερα η δομή των μουσουλμανικών κρατών βασίζεται κατά ένα μεγάλο μέρος στις ιερές πηγές του Ισλάμ, όπου καθορίζονται όλοι οι τομείς της ζωής των μουσουλμάνων ανδρών, και γυναικών. Η γυναίκα, φυσικά, οφείλει να υπακούει στον Ισλαμικό Νόμο και να εξαρτάται από τη θρησκεία. Ο Ισλαμικός Νόμος, επίσης, καθορίζει τα ζητήματα της ζωής των μουσουλμάνων, όπως για παράδειγμα οικογενειακά, κληρονομικά, οικονομικά ακόμη και τον τρόπο ζωής[110].

Ο ισλαμικός φεμινισμός είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο που εμφανίστηκε στο χώρο του μουσουλμανισμού. Αποτελεί έργο των μουσουλμάνων γυναικών τόσο της Μέσης Ανατολής όσο και των μουσουλμανικών κρατών της υπόλοιπης Ασίας, της Αφρικής, αλλά και της διασποράς, είτε στην Ευρώπη είτε στη Βόρεια Αφρική. Στόχος των γυναικών αυτών ήταν η έκφραση της ανάγκης τους για κοινωνική χειραφέτηση και ισονομία. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι δεν έχει καμία σχέση με την δυτικής χροιάς εκκοσμίκευση και κυρίως χωρίς να απορρίπτουν τις βασικές αρχές της ισλαμικής πίστης[111].

Παραμένει βασικός άξονας της ιδεολογίας του ισλαμικού φεμινισμού η θρησκεία, που όχι μόνο δεν είναι απορριπτέα αλλά αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή επιχειρημάτων σχετικά με την ισότητα των δύο φύλων.

Το ζήτημα της καταπίεσης της γυναίκας είναι πανάρχαιο, αλλά το γυναικείο κίνημα για την άρση αυτής της καταπίεσης,

---

[110] Διονυσίου Δακουρά, *Τα ανθρώπινα δικαιώματα εις το Ισλάμ.* Αθήνα: 2007, Έννοια, σ. 356.

[111] Αγγελικής Ζιάκα, *Το σιιτικό Ισλάμ: Οι κοινωνικές και πολιτικές του προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Θεσσαλονίκη: 2004, Σφακιανάκη, σ. 42.

που εμφανίστηκε στη Δύση, έχει μια πολύ μικρή ιστορία η οποία μόλις ξεπερνάει τα εκατό χρόνια. Στην Ανατολή, το γυναικείο κίνημα δεν αναπτύχθηκε παρά ελάχιστα, κυρίως στην Αίγυπτο, παρόλο που η καταπίεση της γυναίκας εκεί είναι εντονότερη. Η μικρή αυτή ανάπτυξη οφείλεται στις ειδικές συνθήκες που επικρατούν στις χώρες της Ανατολής. Η ύπαρξη μη δημοκρατικών καθεστώτων, η οικονομική δυσπραγία και η δύναμη της παράδοσης αποτελούν τους πιο σημαντικούς αποτρεπτικούς παράγοντες[112].

Οι μουσουλμάνες φεμινίστριες, προσδοκούν στην απόκτηση της ελευθερίας και των δικαιωμάτων τους, έχοντας ως κύριο θεωρητικό εργαλείο το Κοράνιο και την ισλαμική πίστη και παράδοση. Κάνουν λόγο για την πρώτη σύζυγο του Μωάμεθ, την Khadija, που δεν εξαρτιόταν οικονομικά από τον σύζυγό της αλλά και την Ασία, τη δεύτερη σύζυγο, που δραστηριοποιήθηκε στον κοινωνικό και θρησκευτικό τομέα. Μάλιστα μετά τον θάνατο του Μωάμεθ διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση των πολιτικών πραγμάτων στη νεοσύστατη ισλαμική κοινότητα[113].

Αξίζει να σημειωθεί πως βασικός ήταν ο ρόλος των αγωνιζομένων γυναικών από τις απαρχές του ισλαμικού φεμινιστικού κινήματος, των μορφωμένων ακτιβιστριών γυναικών αλλά και των λογίων που ανήκαν στη μέση και ανώτερη τάξη. Οι γυναίκες αυτές έθεσαν ως στόχο τους να αρθούν οι διακρίσεις κατά των γυναικών και να εδραιωθεί μία νέα τάξη πραγμάτων όπως η ισότιμη αντιμετώπισή τους στον

[112] Αγγελικής Ζιάκα, αυτόθι, σ.42.
[113] Αγγελικής Ζιάκα, αυτόθι, σ. 42 – 43.

κοινωνικό, πολιτιστικό, οικονομικό[114] τομέα αλλά και στην οικογένεια[115].

Εργάστηκαν άοκνα ούτως ώστε να αποδειχθεί ότι η ανισότητα των φύλων και η επιβαρυμένη πλευρά των γυναικών είναι άδικη έχοντας ως γνώμονα τον ισλαμικό νόμο[116]. Επειδή ήταν αναγκαίο να γίνει σε νέες βάσεις η προσέγγιση και η ερμηνεία του νόμου κρίθηκε αναγκαία η νομική και θρησκευτική κατάρτιση των γυναικών. Αυτό ήταν το δύσκολο κομμάτι γιατί ένα σημαντικό ποσοστό των γυναικών δεν είχαν τη δυνατότητα αυτή με άμεσο αποτέλεσμα να εδραιώνεται η ηγεμονική τάση των ανδρών έναντί των γυναικών ολοένα και περισσότερο[117].

Συνοψίζοντας θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο ισλαμικός φεμινισμός είναι ένα κίνημα, που δημιουργήθηκε τόσο από μουσουλμάνες όσο και κοσμικές ακτιβίστριες. Η στελέχωση του κινήματος από ισχυρές προσωπικότητες[118] οδήγησε στη δραστηριοποίηση μεγάλου μέρους Μουσουλμάνων στοχεύοντας στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Ο ισλαμικός φεμινισμός αντιτάσσεται στη μισογυνιστική ερμηνεία των ιερών κειμένων που έχει ως κέντρο την κακώς νοούμενη πατριαρχική θέση. Γίνεται αγώνας για μία εκ νέου ερμηνεία του Κορανίου και των υπολοίπων θρησκευτικών πηγών του Ισλάμ στοχεύοντας παράλληλα στη συγκρότηση μιας νέας νομολογίας, βάση της οποίας θα κατοχυρώνεται η ισότητα των φύλων σε όλους τους

---

[114] Αλ – Νισαν 4: 25 – 26.
[115] Αλ – Νισαν 4: 4 – 5, 8, 12 – 13.
[116] Αλ – Νισαν 4: 16.
[117] Αγγελικής Ζιάκα, 2004, σ. 42 – 43.
[118] Μερικές από αυτές τις γυναίκες ήταν: η Asma Barlas (Πακιστανή), Amina Wadud (Αφρικανοαμερικανή), η Ziba MirHosseini (Ιρανή), η Margot Badran (Αμερικανίδα), η Valentine Moghadam (Ιρανή), η Fatima Mernissi (Μαροκινή) και η Aziza al-Hibri (Λιβανέζα).

τομείς της πολιτικής και κοινωνικής ζωής[119]. Επίσης είναι απαραίτητο να υπογραμμισθεί ότι οι μουσουλμάνες φεμινίστριες δεν απορρίπτουν την ισλαμική θρησκεία καθώς επίσης σε καμία περίπτωση δεν τη θεωρούν υπεύθυνη για την υποβαθμισμένη θέση τους στην κοινωνία.

[119] Ευαγγελίας Παντούσα, *Η θεοκρατία στο Ισλάμ*, ο.π., σελ.59.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

1. Το πολιτικό Ισλάμ και η αναζήτηση της επικράτησης της ισλαμικής δικαιοσύνης

Το Ισλάμ είναι μία μονοθεϊστική θρησκεία, ιδρυτής της οποίας είναι ο Μωάμεθ, και στηρίζεται στη δράση, τη σκέψη και τη διδασκαλία του Ισλαμισμού ή αλλιώς του Πολιτικού Ισλάμ. Στη δεύτερη περίπτωση πλέον πρέπει να γίνεται λόγος για πολιτικό κίνημα, για πολιτικό δόγμα. Πρόκειται για ένα κράμα των θρησκευτικών αρχών και της πολιτικής θεωρίας. Μάλιστα αυτό τις περισσότερες φορές χρωματίζεται από τη φιλοσοφία του θρησκευτικού φονταμενταλισμού και καλουπώνεται στα ιδεολογικά μονοπάτια και στις πρακτικές του. Το πολιτικό Ισλάμ κρίνει ότι η κοινωνία, η πολιτική, η οικονομία θα πρέπει να αποτελούν χώρους που θα ελέγχονται και θα καθοδηγούνται από τη θρησκεία και θα διακατέχονται από έναν έντονο αντιδυτικισμό[120].

Σχετικά με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις δεν έχουν διαφορές το Πολιτικό Ισλάμ και το Ισλάμ, ωστόσο υπάρχουν σοβαρές αλλοιώσεις από την πρώτη πλευρά που αφορούν την αντιμετώπιση του πολιτικού και κοινωνικού γίγνεσθαι αλλά και τη θρησκευτική ετερότητα. Την όλη κατάσταση επιβαρύνει ο ισλαμικός φονταμενταλισμός που θέτει τη θρησκεία ως αρχή αλλά και ως επιστέγασμα τόσο της ιδιωτικής όσο και της δημόσιας ζωής. Η θρησκευτικότητα εξ ολοκλήρου καταλαμβάνει

---

[120] Χρήστου Χαλαζιά, *Το πολιτικό Ισλάμ* (1η εκδ.). Αθήνα: 2001, Δόμιος, σσ. 36-37.

και ελέγχει την πολιτική, την κοινωνία και την οικονομία θέτοντας τα δικά της στεγανά και όρια μέσα στα οποία θα πρέπει να κινούνται οι πιστοί – πολίτες[121].

Στον ισλαμικό κόσμο ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος να επιβληθεί η θεωρία ότι οι πολίτες πρέπει να κυβερνούνται από αντιπροσώπους του θεού και όχι δικών τους. Οι προοδευτικοί - δημοκρατικοί πολίτες των ισλαμικών χωρών φοβούνται ότι οι φονταμενταλιστές θα επιδιώξουν να κυβερνήσουν με τέτοιο τρόπο που θα καταργήσουν και το δικαίωμα να εκλέγει ο λαός τους αντιπροσώπους του προκειμένου να μη χάσουν το προνόμιο να ορίζουν αυτοί την εξουσία. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός εξ αρχής είναι αρνητικά διακείμενος προς τον εκσυγχρονισμό και προχωρά παραπέρα στρατεύοντας ολοένα και περισσότερο τους πιστούς σε ιερό πόλεμο εναντίον των απίστων και των εχθρών της πίστης τους[122]. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η θρησκεία στο ισλαμικό κράτος επηρεάζει όλες τις μορφές της πολιτιστικής κουλτούρας των πιστών[123].

Σύμφωνα με το Ισλάμ οι οπαδοί θα πρέπει να είναι δίκαιοι, γιατί αυτό επιτάσσει ο Αλλάχ. Το Κοράνι επίσης προστάζει το σεβασμό προς τους γονείς, να μη σκοτώνουν τα παιδιά τους[124], καθώς επίσης να μην προβαίνουν σε πράξεις που να είναι κατακριτέες είτε είναι φανερές είτε όχι[125]. Σημαντική είναι η αποφυγή φόνου εκτός αν είναι ψυχή απίστου ή κάποιου δολοφόνου. Μόνο τότε κάποιος θεωρείται δίκαιος. Η κοινωνική

---

[121] Χρήστου Χαλαζιά, αυτόθι, σσ. 36-37.
[122] Χρήστου Χαλαζιά, αυτόθι, σσ. 36-37.
[123] Ιωάννη Μάζη, *Μυστικά Ισλαμικά Τάγματα και πολιτικό – οικονομικό Ισλάμ στη σύγχρονη Τουρκία*. Αθήνα: 2000, Προσκήνιο, σ. 63.
[124] Μπανι – Ισραήλ 17: 32.
[125] Αλ – Νισαν 4: 3, 6 – 7, 12.

δικαιοσύνη στο Ισλάμ έχει δύο πυλώνες, ο πρώτος είναι η αρχή της γενικής ευθύνης και ο δεύτερος είναι η αρχή της κοινωνικής ισορροπίας[126].

[126] Γιώργου Μουστάκη, *Οι πέντε μεγάλες θρησκείες του κόσμου: τα υπέρ και τα κατά*. Αθήνα: 1991, Πατάκης, σ. 23.

2. Χριστιανισμός – Ισλάμ: Θεολογική προσέγγιση

Η παράδοση της Ορθοδοξίας είναι πάντα ζωντανή στην ψυχή των πιστών, όπως και η παράδοση της Χαντίθ για τους μουσουλμάνους. Ακόμη, στην Ορθοδοξία υπάρχει το Ευαγγέλιο, το οποίο είναι το πιο σημαντικό και έχει μεγάλη σημασία για τους πιστούς και από την άλλη, στο Ισλάμ υπάρχει το Κοράνιο. Στην Ορθοδοξία η λατρευτική ζωή είναι έντονη, αφού ο χριστιανός προσέρχεται στην Εκκλησία για να λάβει Σώμα και Αίμα Χριστού. Το ίδιο ακριβώς και στο Ισλάμ, όπου ο μουσουλμάνος πραγματώνει λατρευτικά την ισλαμική κοινότητα (umma)[127].

α) Ο άνθρωπος και η πτώση του

Ο άνθρωπος είναι το σημαντικότερο στον Χριστιανισμό και στο Ισλάμ, αφού αποτελεί το ανώτατο δημιούργημα του Θεού. Στο Ισλάμ ο άνθρωπος πλάστηκε με μοναδικό σκοπό την εκπροσώπηση του Θεού στον κόσμο και στον Χριστιανισμό ο άνθρωπος πλάστηκε κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν του Δημιουργού Του[128].

Ένα κοινό που έχουν οι δυο αυτές θρησκείες είναι η περιγραφή της πτώσης του ανθρώπου. Ο άνθρωπος, κατά το Ισλάμ, είχε την εντολή να τρώει καρπούς από όλα τα δέντρα εκτός από το δέντρο της αιωνιότητας και της άφθαρτης εξουσίας, όπως και στον Χριστιανισμό ο άνθρωπος δεν

---

[127] Αλέξανδρου Καριώτογλου, (1994). *Ορθοδοξία και Ισλάμ*. Αθήνα: Δόμος, σσ. 129 – 130.
[128] Γεν. 1, 26. · Αλ – Χιτζρ 15: 30.

μπορούσε να φάει από το δέντρο της γνώσης του καλού και του κακού. Όμως ο διάβολος εξώθησε τον άνθρωπο, ώστε να παραβεί την θεϊκή εντολή[129].

Μερικές διαφορές που παρουσιάζονται ανάμεσα σε αυτές τις δυο θρησκείες είναι ότι στο Ισλάμ δεν δέχονται την προπατορική αμαρτία και θεωρούν τον άνθρωπο ως ον σε κρίση[130]. Ο άνθρωπος σύμφωνα με την ισλαμική διδασκαλία φαίνεται να κρίνεται και από τους συνανθρώπους του βρισκόμενος σε μερική κρίση και θα πρέπει να κρίνεται με δικαιοσύνη για τις κακόβουλες ή τις αγαθές πράξεις του αναλόγως[131]. Επίσης, ο θάνατος δεν έχει καμία σχέση με την αμαρτία των πρωτόπλαστων, αφού ο άνθρωπος πλάστηκε ως φθαρτός από την αρχή[132]. Αντίθετα, στον Χριστιανισμό ο Θεός συγχώρησε τον Αδάμ, αφού πρώτα ο Αδάμ μετανόησε και γι' αυτό το λόγο επέρχεται ο θάνατος[133].

β) Η θέση του Ιησού Χριστού

Μέσα στο Κοράνιο ο Χριστός αποκαλείται «Μεσσίας»[134]. Ο Μωάμεθ όμως δεν αναγνωρίζει τη θεότητά του, λόγω του ότι δέχτηκε θεωρίες από κείμενα αιρετικών και απόκρυφα έργα χριστιανών και αιρετικών. Σε περίπτωση που δεχόταν τα αυθεντικά χριστιανικά κείμενα και κήρυττε για τον Ιησού

---

[129] Αλ – Ναμλ 27: 25. · Αλ – Νισαν 4: 61. · Αλ – Φατιρ 35:7.
[130] Αλ – Ιμραν 3: 31, 78, 92. · Αλ – Μπακαρα 2: 86 – 87. · Αλ – Νισαν 4: 56 – 58.
[131] Αλ – Νισαν 4: 58 – 59.
[132] Αλ – Κουραν 2: 35 – 37.
[133] Γεν 3, 23 – 24.
[134] Βους 2: 81.

Χριστό και τον αποκαλούσε «Υιό», τότε ο Μωάμεθ θα αυτοπαρουσιαζόταν ως μαθητής του Χριστού.

Ο Μωάμεθ δέχεται ότι ο Χριστός από τη γέννησή του είχε μια υπερφυσική σοφία πράττοντας θαύματα και γι' αυτό το λόγο τον ονομάζει «Προφήτη» υποστηρίζοντας ότι είναι ο διάδοχός του[135]. Αρνείται τη θεϊκή φύση του Χριστού, όπως ο Άρειος, επισημαίνει, όμως, τα θαύματά του[136]. Τα θαύματα, τα οποία μνημονεύει ο Μωάμεθ είναι για παράδειγμα η θεραπεία του τυφλού και του λεπρού, η κατασκευή ενός πτηνού από πηλό και μια νεκρανάσταση[137]. Γι' αυτό θεωρεί ότι ο Ιησούς Χριστός ήταν ένας ασυνήθιστος άνθρωπος και δεν διαφέρει από τους άλλους προφήτες. Όπως προαναφέρθηκε, τον Ιησού τον θεωρούσαν προφήτη, ο οποίος μάλιστα προανήγγειλε την έλευση του Μωάμεθ[138].

Ακόμη, στο Ισλάμ δεν δέχονται ότι ο Ιησούς σταυρώθηκε, αφού τον αποκαλούν προφήτη και η σταύρωση θα φαινόταν ως μέσο τιμωρίας. Αναφέρουν μάλιστα ότι ο Θεός έδωσε τη μορφή του Χριστού σε ένα άλλο πρόσωπο, ώστε να σταυρωθεί και να αναληφθεί στους ουρανούς ο πραγματικός Ιησούς[139]. Γι' αυτό το λόγο αρνούνται την ανάσταση του Χριστού. Στον επόμενο βέβαια στίχο *Αι Γυναίκες* 4:157 τονίζεται ότι ο Χριστός δεν

---

[135] Ο οίκος Εμραν 3: 42 – 43 · Η Μαριάμ 19: 16 – 34.
[136] Αφροδίτης Κουτρεμπέλη, 2008, σσ. 51 – 53
[137] Αλ – Ιμραν 3: 49 – 50, 53, 56.
[138] Σούρα ελ – Σαφ 61: 6.
[139] «Καί εἶπον · ἡμεῖς ἐφονεύσαμε τόν Μεσσίαν Ἰησοῦν, υἱόν τῆς Μαριάμ, τόν ἀπόστολον τοῦ Θεοῦ. Οὐχί, δέν ἐφόνευσαν, δέν ἐσταύρωσαν αὐτόν, ἀλλ' ἕτερον τινα ὅμοιον αὐτῷ». Αἱ Γυναῖκες 4:156.

πρόλαβε να ολοκληρώσει το έργο του λόγω του πρόωρου θανάτου του[140].

γ) Η θέση του Αγίου Πνεύματος, του Θεού και της Παναγίας

Στο Ισλάμ δεν υπάρχει η Αγία Τριάδα, αρνούνται δηλαδή την ύπαρξή της. Στον Χριστιανισμό οι πιστοί αποκαλούν τον Θεό «Πατέρα», ενώ στο Ισλάμ χαρακτηρίζουν «Πατέρα» αυτόν που έχει σύζυγο και παιδιά και δεν δέχονται τη διδασκαλία σχετικά με την Αγία Τριάδα. Γι' αυτό το λόγο, δεν μπορούν να αποκαλέσουν τον Θεό «Πατέρα», όπως και τον Χριστό ως «Υιό»[141].

Επιπρόσθετα, στο Ισλάμ δεν υπάρχει το Άγιο Πνεύμα με την έννοια του Χριστιανισμού, αλλά σαν πνεύμα του Θεού που συχνά εννοούσαν τον αρχάγγελο Γαβριήλ. Το πνεύμα αυτό βοηθούσε τους προφήτες και κυρίως τον Μωάμεθ και τον Ιησού.

Για την Παναγία γίνονται αρκετές αναφορές μέσα στο Κοράνιο. Ακόμη και στο Ισλάμ δέχονται ότι η Παναγία γέννησε τον Ιησού και ότι επιλέχτηκε από όλες τις γυναίκες του κόσμο για να πραγματοποιηθεί η σύλληψη και η γέννηση. Την τιμούν με αξιοθαύμαστο τρόπο θεωρώντας την ως μητέρα του Μεσσία και όχι ως Θεοτόκο. Αρκετές, όμως, από τις πληροφορίες σχετικά με την Παναγία δεν ταυτίζονται με την χριστιανική διδασκαλία, διότι προέρχονται από τα απόκρυφα. Όπως για παράδειγμα, θεωρούν ότι η Παναγία γέννησε κάτω από ένα φοίνικα και όχι

---

[140] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σσ. 53 – 54.
[141] Αφροδίτης Κουτρεμπέλη, αυτόθι, σσ. 50 – 51.

στη φάτνη[142] και ότι ο Ευαγγελισμός έγινε στα Ιεροσόλυμα. Την παρομοιάζουν, επίσης, με την κόρη του Εμράν ή με την αδερφή του Ααρών[143].

δ) Η Αποκάλυψη του Θεού

Ο Χριστιανισμός μαζί με τον Ιουδαϊσμό εμπεριέχονται στη διδασκαλία του Ισλάμ, κάτι το οποίο το Ισλάμ το δέχεται. Δέχεται, επίσης, ότι αυτές οι δύο θρησκείες είναι οι δυο προηγούμενες Αποκαλύψεις του Θεού στην ανθρωπότητα. Οι Αποκαλύψεις στάλθηκαν μέσω του Ιησού Χριστού και του Μωυσή, όμως στο Ισλάμ υποστηρίζεται ότι μόνο ο Μωάμεθ έλαβε το περιεχόμενο των Αποκαλύψεων ολοκληρωμένο[144].

Στη μουσουλμανική και στη χριστιανική παράδοση η Αποκάλυψη των εντολών του Θεού έγινε από τους προφήτες. Για το λόγο αυτό, οι προφήτες και οι απόστολοι έχουν ιδιαίτερη θέση στις θρησκείες αυτές. Κατά το Κοράνιο, και οι Χριστιανοί και οι Ιουδαίοι ονομάζονται «λαοί της Βίβλου» [145]. Οι Χριστιανοί ακόμη αναφέρονται και ως Ρουμ ή Ρωμιοί σε ολόκληρο κεφάλαιο του Κορανίου[146]. Με τον τρόπο αυτό προσπαθούν να αποδείξουν ότι όλοι οι άνθρωποι ανεξάρτητα με τη θρησκεία στην οποία πιστεύουν είναι ένας λαός. Τα πρόσωπα της Παλαιάς Διαθήκης θεωρούνται από το Ισλάμ «προφήτες».

---

[142] Μαριαμ, 19: 26.
[143] Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σσ. 54 – 55. · Μαριαμ 19: 22, 35. · Αλ – Ιμραν 3: 43, 46.
[144] Γρηγορίου Ζιάκα, Ισλάμ: *Οι βασικές του αρχές και η σχέση του με τον Χριστιανισμό*. Θεσσαλονίκη, σσ. 10 – 11. · Αλ – Ιμραν 3: 49.
[145] Αλ – Ιμραν 3: 49, 51.
[146] Σούρα ελ – Ρουμ 30.

Κατά το Ισλάμ, είναι δυνατόν ο άνθρωπος να συλλάβει την αποκάλυψη, ενώ σύμφωνα με τον Χριστιανισμό οι αλήθειες της αποκαλύψεως υπερβαίνουν τον ανθρώπινο λόγο, λόγω της προπατορικής αμαρτίας[147]. Η ομοιότητα σε αυτές τις δυο θρησκείες είναι ότι η αιώνια αλήθεια υπάρχει μέσω της θείας Αποκάλυψης[148].

Σύμφωνα με το Ισλάμ, όταν οι μουσουλμάνοι ξεχνούσαν την ύπαρξη του Θεού, τότε εμφανιζόταν ένας προφήτης που τους το θύμιζε. Ο τελευταίος προφήτης ήταν ο Μωάμεθ, κάτι το οποίο δίνει το μήνυμα στους μουσουλμάνους ότι δεν πρέπει να ξεχάσουν τον Θεό, αφού δεν υπάρχει άλλος προφήτης[149].

ε) Η ύπαρξη αγγέλων

Όπως στον Χριστιανισμό έτσι και στο Ισλάμ είναι δεκτή η ύπαρξη των αγγέλων[150]. Θεωρείται επίσης ότι ο βασικός λόγος της ύπαρξης αυτών είναι η λατρεία και η υπηρεσία τους προς τον Θεό. Στο Ισλάμ υπάρχει ο άγγελος Γαβριήλ, ο οποίος έφερε την Αποκάλυψη στον Μωάμεθ. Πέρα όμως από αυτόν, υπάρχει και ο άγγελος Μιχαήλ, ο Ραφαήλ, ο Ασραέλ, ο Μαντίκ που είναι ο επόπτης της κόλασης και ο Ridwan που είναι ο θυρωρός του παραδείσου. Σύμφωνα με την Παράδοση του Ισλάμ, υπάρχουν δύο άγγελοι σε κάθε άνθρωπο, ένας στα δεξιά και ένας στα αριστερά και καταγράφουν τις πράξεις του ανθρώπου. Αν ένας άνθρωπος κάνει μια κακή πράξη, τότε ο άγγελος περιμένει επτά

---

147 Σούρα Φατιρ 35: 5. · Γεν 3: 5 – 13.
148 Αφροδίτης Κουτρουμπέλη, 2008, σσ. 57 – 59.
149 Η Βους 2: 209 · Αλ Κουραν 2:4.
150 Μαριαμ 19: 16, 18 – 19, 65.

ώρες πριν την καταγράψει, διότι ο άνθρωπος μπορεί να μετανοήσει μέσα στο διάστημα αυτό και τότε η κακή πράξη παραγράφεται. Στο τέλος, όταν δηλαδή ο άνθρωπος πεθαίνει καταμετρούνται οι πράξεις του. Κατά τη θεία δικαιοσύνη, πέρα από τους ανθρώπους θα πεθάνουν και οι άγγελοι για να αναστηθούν[151].

Ο δαίμονας επίσης είναι ένα κοινό στοιχείο των δυο θρησκειών, αφού ο Σατανάς είναι αντίπαλος του Χριστού στον Χριστιανισμό και αντίπαλος του ανθρώπου στο Ισλάμ αντίστοιχα. Στο Κοράνιο τονίζεται η παντοκρατορία του Αλλάχ[152]. Υπαρκτή είναι και η κόλαση κατά τις ισλαμικές διδαχές, όπου αποτελεί απαίσιο τόπο καθώς και τόπο τιμωρίας για τους απίστους και όσους δεν συμμορφώνονται στις επιταγές του Κορανίου[153]. Μάλιστα, στο Κοράνιο η κόλαση περιγράφεται ως χώρος διαμονής των απίστων. Υπάρχουν επτά πόρτες όπου και χωρίζονται οι αμαρτωλοί σε τάξεις. Επίσης, ο Αλλάχ έδωσε τη διαταγή στον Σατανά, ή όπως αλλιώς αναγράφεται στο Κοράνιο «Ιμπλίς», να απομακρυνθεί από τους ανθρώπους που είναι αφοσιωμένοι με την πίστη τους προς τον Αλλάχ, αλλά μπορεί να πλησιάσει τους ανθρώπους που πράττουν άδικα και παράνομα και δεν πιστεύουν στον Αλλάχ[154].

---

[151] Ερμή Μουδόπουλου, «Μουσουλμανισμός», ο.π., σ. 127.
[152] Αλ – Μπακαρα 2: 149.
[153] Αλ – Φατιρ 35: 37. · Σαντ 38: 57.
[154] Σουρα ελ – Χιτζρ 15: 39 – 44.

3. Η εξάπλωση του Ισλάμ

Τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκε το ισλαμικό κίνημα. Περισσότερο από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι επιδιώκουν να αποκτήσουν ταυτότητα μέσω του Ισλάμ. Λέγοντας Ισλαμισμός και ισλαμιστές δεν περιορίζεται η σκέψη στην έννοια της θρησκείας. Για το λόγο αυτό αρκούν οι όροι μουσουλμανισμός και μουσουλμάνοι. Στο άκουσμα του όρου «Ισλαμισμός» έρχεται στο νου ένα ολόκληρο θρησκευτικό και πολιτικό δόγμα που αποσκοπεί σε ένα σύνολο πραγμάτων μεταξύ των οποίων να επικρατήσει η θεωρία του Ισλάμ στον πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό τομέα. Σ' όλα τα μουσουλμανικά κράτη ο ισλαμισμός μετατρέπεται σε ιδεολογία, την οποία οι φονταμενταλιστές θέλουν να την επιβάλουν ως αντίποδα του δυτικού πολιτισμού[155]. Η οποιαδήποτε αναφορά στο Ισλάμ έχει διπλό νόημα, αφενός έχει θρησκευτικό χαρακτήρα, αφετέρου εμπεριέχει όλη την ιστορική αναδρομή στο παρελθόν. Στο Ισλάμ, επίσης, έχει υλοποιηθεί ο συνδυασμός της κοσμικής με τη θρησκευτική εξουσία[156].

Σημαντικό επίσης είναι να κατανοηθεί από τον μελετητή ότι η κίνηση του ισλαμισμού δεν είναι ενιαία. Σημειώνονται διαφορές στη δομή, στους σκοπούς, στον τρόπο με τον οποίο εργάζονται κάθε φορά για την επίτευξη των στόχων. Υπάρχουν τρεις μεγάλες ομάδες, η πρώτη εκπροσωπείται από τις χώρες της Σαουδικής Αραβίας και του Πακιστάν, η δεύτερη συμπεριλαμβάνει το Ιράν και κάποιες οργανώσεις που εδρεύουν σε διάφορες μουσουλμανικές χώρες. Συγκεκριμένα

---

[155] Γιώργου Καραμπέλια, (2001). *Ισλάμ και παγκοσμιοποίηση: Η θανάσιμη διελκυστίνδα.* Αθήνα: Εναλλακτικές εκδόσεις, σσ. 72-73.
[156] Γιώργου Καραμπέλια, αυτόθι, σσ. 76- 77.

δραστηριοποιούνται οι εξής οργανώσεις: Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι στην Ιορδανία και την Αίγυπτο, το Μέτωπο της Ισλαμικής Σωτηρίας στην Αλγερία και η Αμάλ στον Λίβανο. Τέλος η Τρίτη μερίδα[157] αποτελείται από τον Αλί Σαριάτι, τους Ιρανούς Μοτζαχεντίν και τις οργανώσεις που υιοθέτησαν τις απόψεις του Σάγιεντ Κουντμπ. Γενικότερα εξαπλώνεται ο ισλαμισμός σταθερά ενισχυόμενος παράλληλα από τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού, τουλάχιστον στις μουσουλμανικές χώρες.

[157] Γιώργου Καραμπέλια, αυτόθι, σ. 92.

Συμπέρασμα

Ο ιδρυτής της ισλαμικής θρησκείας είναι ο Μωάμεθ, ο οποίος κατά τη μετοίκησή του από τη Μέκκα στη Μεδίνα, ίδρυσε θεοκρατικό κράτος, όπου είχε και την κοσμική, αλλά και την πνευματική εξουσία. Το κήρυγμα του Μωάμεθ βρήκε αντίκτυπο στη Μεδίνα, όπου προσπαθούσε να εξαλείψει τον πολυθεϊσμό. Μέσα από το Κοράνι, οι μουσουλμάνοι μπορούν να ρυθμίσουν οποιαδήποτε πλευράς της ζωής τους, όπως για παράδειγμα τη πολιτική, πολιτιστική, θρησκευτική και κοινωνική.

Η σημαντική διαφορά ανάμεσα στο Χριστιανισμό και στο Ισλάμ είναι ότι η αγάπη είναι η κύρια διδασκαλία του Χριστιανισμού, ενώ για το Ισλάμ είναι η υποταγή. Όπως επίσης, και για την είσοδο του μουσουλμάνου στον παράδεισο αρκεί η εκπλήρωση των πέντε βασικών καθηκόντων, οι οποίοι ονομάζονται «Πέντε Στύλοι» και έχουμε αναφερθεί παραπάνω.

Με την αναφορά στις αντιλήψεις των δυο θρησκειών είναι φανερό ότι μπορεί να υπάρξει μια κοινή βάση επικοινωνίας και αλληλοκατανόησης μεταξύ τους. Με αυτόν τον τρόπο, οι πιστοί των δυο θρησκειών μπορούν να επιτύχουν μια αμοιβαία κατανόηση και καλύτερη συνύπαρξη μέσα σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Μέσα από τις διαθρησκειακές σχέσεις Χριστιανισμού και Ισλάμ συνυπάρχει η κοινωνία και η θρησκεία και μέσα από αυτές αναπτύσσονται φιλίες και διάλογοι[158].

---

[158] Γρηγορίου Ζιάκα, *Ισλάμ: Οι βασικές του αρχές και η σχέση του με τον Χριστιανισμό*. Θεσσαλονίκη, σσ. 45 – 49.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι η μουσουλμανική ευσέβεια συνίσταται στη συμμόρφωση της καθημερινής ζωής σε ένα πρότυπο που έχει καθορίσει ο Θεός και έχει διαδοθεί μέσω του Προφήτη τους. Ο προσανατολισμός αυτός δίνει ιδιαίτερη σπουδαιότητα στα όσα έχουν καταγραφτεί στο Κοράνι, τα οποία καθορίζουν τη συμπεριφορά των πιστών στην προσωπική και κοινωνική τους ζωή.

Βιβλιογραφία

Πηγές

Kurt, Barbara, Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Martini Carlo, and Metzger Bruce, *Novum Testamentum Graece: Post Eberhard Nestle Et Erwin Nestle*. 27th. revidierte Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1993.

Rahlfs, Alfred. and Hanhart, Robert, *Η Παλαιά διαθήκη κατά τους Ο': Septuaginta*. 2η αναθεωρημένη έκδοση. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2006.

Hazrat Mirza Tahir Ahmad, *Το Ιερό Κοράνιο*. (Alia Rehman & Loris Arntz μεταφρ.) Athens printing company, Νέα Υόρκη, 1989.

Βιβλία

Αλεξανδρίδου Σοφία, *Η γυναίκα στο Ισλάμ και ανθρώπινα δικαιώματα.* Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Νομική Σχολή, Τμήμα Νομικής, Θεσσαλονίκη, 2017.

Αργυρίου Αστέριος, *Κοράνιο και Ιστορία*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 1992.

Γιαννακόπουλος Κωνσταντίνος, *Μεσαιωνικός Δυτικός Πολιτισμός και οι κόσμοι του Βυζαντίου και του Ισλάμ*. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 1993.

Γιαννουλάτος Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας, *Ισλάμ: θρησκειολογική επισκόπησις*. Ακρίτας, Αθήνα, 2006.

Γριζοπούλου Όλγα, Υφαντής Παναγιώτης, Γώγου Βάσω, & Μπάρλος Απόστολος, *Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό. Πορεία και ανάπτυξη: Φάκελος μαθήματος Α' Γυμνασίου*. Υπουργείο

παιδείας, έρευνας και θρησκευμάτων, Ινστιτούτο εκπαιδευτικής πολιτικής, Αθήνα, 2017.

Δακουράς Διονύσιος, *Θέματα θρησκειολογίας*. Δακουράς Αθήνα, 2005.

Δακουράς Διονύσιος, *Τα ανθρώπινα δικαιώματα εις το Ισλάμ*. Έννοια, Αθήνα, 2007.

Δημοσθένους Αρετή, Η γυναίκα στο Ισλάμ. *Πεμπτουσία*. (2019, Μάρτιος 12). Ανακτήθηκε από 21/6/2019 από https://www.pemptousia.gr/2018/03/i-gineka-sto-islam/

Δρίτσας Δημήτριος, Μόσχος Δημήτριος, & Παπαλεξανδρόπουλος Στυλιανός, *Χριστιανισμός και θρησκεύματα: Β' Λυκείου*, Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

Ζιάκα Αγγελική, *Το σιιτικό Ισλάμ: Οι κοινωνικές και πολιτικές του προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη, 2004.

Ζιάκας Γρηγόριος, *Ισλάμ: θρησκεία και πολιτεία* (2η έκδ.). Εκδόσεις Κ. Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη, 2003.

Ζιάκας Γρηγόριος, *Ιστορία θρησκευμάτων Β': Το Ισλάμ*. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1986.

Ζιάκας Γρηγόριος, *Πίστις, Ελπίς και Σωτηρία κατά το Ισλάμ*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1978.

Ζιάκας Γρηγόριος, Ισλάμ: *Οι βασικές του αρχές και η σχέση του με τον Χριστιανισμό*. Θεσσαλονίκη.

Ζιάκας Γρηγόριος, Το ισλάμ ως θρησκεία: *Ecclesia.gr*. Ανακτήθηκε από http://www.ecclesia.gr/greek/HolySynod/commitees/europe/ziakas_islam.html

Θεοδοσίου Στράτος, & Δανέζης Μάνος, Ισλάμ – Οι θρησκευτικές γιορτές των μουσουλμάνων. *Η Βραδυνή*. σσ. 60 – 61, 2001, Νοέμβριος 18.

Καραμπέλιας Γιώργος, *Ισλάμ και παγκοσμιοποίηση: Η θανάσιμη διελκυστίνδα.* Εναλλακτικές εκδόσεις, Αθήνα, 2001.

Καριώτογλου Αλέξανδρος, *Ορθοδοξία και Ισλάμ*. Δόμος, Αθήνα, 1994.

Κουτρουμπέλη Αφροδίτη, *Το Ισλάμ στους βίους των Νεομαρτύρων.* Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη, 2008.

Κωστάκης Κωνσταντίνος, *Χριστιανισμός και Ισλάμ: θρησκειολογική προσέγγιση του χριστιανο – ισλαμικού διαλόγου στην Ελλάδα σήμερα*. Γρηγόρης, Αθήνα, 2005.

Μάζης Ιωάννης, *Μυστικά Ισλαμικά Τάγματα και πολιτικό – οικονομικό Ισλάμ στη σύγχρονη Τουρκία*. Προσκήνιο, Αθήνα, 2000.

Μακρής Γεράσιμος, *Ισλάμ: πεποιθήσεις, πρακτικές και τάσεις*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.

Μητκίδης Παναγιώτης, *Θρησκείες της Ανατολής*. Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη, 2005.

Μουδόπουλος Ερμής, «Μουσουλμανισμός». Σε *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*. (τ. 9, σσ. 113 – 133). Αθήνα, 1965.

Μουστάκης Γιώργος, *Οι πέντε μεγάλες θρησκείες του κόσμου: τα υπέρ και τα κατά.* Πατάκης, Αθήνα, 1991.

Παντούσα Ευαγγελία, *Η θεοκρατία στο Ισλάμ*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2008.

Παπαδερός Αλέξανδρος, «Κοράνιον». *Σε Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*. (τ. 7, σσ. 825 – 826). Αθήνα, 1965.

Στασινόπουλος Νικόλαος, *Ισλάμ: χθες και σήμερα.* Αθήνα, 1995.

Φούγιας Παναγιώτης, *Ισλάμ – Πηγές – Πορεία – Προκλήσεις – Διάλογοι.*: Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη, 2002.

Χαλαζιάς Χρήστος, *Το πολιτικό Ισλάμ* (1η εκδ.). Δόμιος, Αθήνα, 2001.

Hattstein Markus, & Καραχάλιου Μαίρη, *Ισλάμ: θρησκεία και πολιτισμός.* Ελευθερουδάκης, Αθήνα, 2007.

«Ραμαζάν(ιον)». *Σε Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια.* (τ. 10, σσ. 760 – 761). Αθήνα, 1967.